

MICHAŁ ŻMUDA

IKONOGRAFIA OŁTARZY I MALOWIDEŁ ŚCIENNYCH KOŚCIOŁA ŚW. JÓZEFA PRZY KLASZTORZE KARMELITÓW BOSYCH W WADOWICACH

Kilkanaście lat temu na łamach czasopisma „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny” ukazał się artykuł poświęcony ikonografii ołtarzy wadowickiej bazyliki. Odnosił się do wyposażenia najbardziej, znanej i rozpoznawalnej, w Polsce i za granicą, świątyni w papieskim mieście¹. Oprócz niej w Wadowicach znajduje się również ciekawy obiekt sakralny, choć mniej znany i nie tak stary jak fara w centrum miasta. To kościół św. Józefa przy klasztorze Karmelitów Bosych w Wadowicach.

Ołtarze i malowidła ścienne znajdujące się wewnątrz kościoła św. Józefa przy klasztorze karmelitów bosych w Wadowicach są cennym zespołem dzieł sztuki nie tylko pod względem historycznym, lecz także artystycznym. Aby właściwie zrozumieć treści, jakie przekazują, należy się posłużyć tutaj metodą ikonologiczną Erwina Panofsky’ego. Polega ona na przeprowadzeniu analizy ikonograficzno-ikonologicznej, czyli na odczytywaniu treści dzieła sztuki poprzez rozszyfrowywanie znaczeń symboli przedstawionych i zestawionych w tym dziele. W tym celu w niniejszym opracowaniu zostaną zastosowane dwa narzędzia tej metody, czyli opis preikonograficzny, polegający na rozpoznaniu rzeczy i osób w formie plastycznej, oraz analiza ikonograficzna, która służy identyfikacji konkretnych, historycznych i biblijnych postaci w rozpoznawalnych rzeczach i osobach².

Kościół św. Józefa powstał w latach 1897-1899 wraz z zabudowaniami klasztornymi na wzniesieniu zwanym Górką po południowej stronie miasta. Ten zespół architektoniczny, w neoromańskim stylu, został zaprojektowany przez wiedeńskiego architekta Richarda Jordana, a wznosił go inż. Adam Kozłowski. Kościół przyklasztorny, któremu poświęcono niniejszy artykuł, jest budowlą trójnawową wykonaną,

¹ B. Adamska, *Ikonografia ołtarzy bazyliki w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 119-148.

² E. Panofsky, *Ikonologia i ikonografia*, w: *Studia z historii sztuki*, oprac. J. Białostocki, Warszawa 1971, s. 11-29, *Słownik terminologiczny sztuki pięknych*, red., Warszawa 2007, s. 157.

podobnie jak klasztor, z cegiel. Jego wyposażenie, pochodzące z końca XIX w., w postaci ołtarza w apsydzie nawy głównej wraz z dwoma ołtarzami bocznymi, kazalnicą i stacjami drogi krzyżowej zostało wykonane w istniejącej do dziś pracowni Ferdynanda Stuflessera w Gröden St. Ulrich w Tyrolu. Centralne miejsce w retabulum głównego ołtarza zajmuje obraz św. Józefa namalowany przez Czecha, Franciszka Bergmana z Jablonca nad Nysą (Jablonz an der Neisse). Dodatkowo należy nadmienić, że kościół klasztorny został podniesiony w 2004 r. do rangi sanktuarium³.

Z pierwszymi informacjami na temat ołtarza głównego, ołtarzy bocznych oraz ambony, znajdujących się w kościele, spotykamy się na pierwszych kartach kroniki klasztornej, spisywanej przez kolejnych kronikarzy zakonnych. Opis ten niestety nie jest ikonograficzny, pełni raczej funkcję opisu inwentarzowego. W swej formie jest bardzo zwięzły, ponieważ ogranicza się tylko do podania nazw wizerunków świętych i błogosławionych przedstawionych w formie obrazów, płaskorzeźb i rzeźb, pomijając całkowicie plastykę przedstawienia⁴.

OŁTARZ GŁÓWNY

Omówienie ikonografii wnętrza tego kościoła rozpocznę od ołtarza głównego. Wypełnia on ścianę czołową prezbiterium. Został wykonany z malowanego i złoczonego drewna. Na centralnym polu trójdzielnego antepedium znajduje się równoramienny krzyż w ornamencie, a na bocznych można odnaleźć płaskorzeźby z przedstawieniami ofiary Abrahama i Melchizedeka. Temat do płaskorzeźby z Abrahamem został zaczerpnięty ze Starego Testamentu z Księgi Rodzaju (Rdz 22,1-19), która opowiada historię o poddaniu go próbie wiary przez Boga. Wszechmocny nakazał Abrahamowi, aby ten złożył w ofierze swego jedynego syna Izaaka. W ostatniej chwili Bóg posłał anioła, aby powstrzymał go przed zadaniem chłopcu śmiertelnego ciosu. Scena ta została ukazana w tradycyjny sposób, zachowując ikonograficzne schematy. Patriarchę przedstawiono w momencie podnoszenia noża w celu zabicia Izaaka. W tej samej chwili interweniuje anioł i powstrzymuje Abrahama. Scena ta jest nieodłącznym elementem kanonu sztuki. Według teologii chrześcijańskiej, Izaak jest archetypem Jezusa ofiarującego się za grzechy świata, a Abraham – Boga Ojca składającego ofiarę ze swojego Syna⁵. Jeśli chodzi o scenę z Melchizedekiem, oparto ją

³ Cz. Gil OCD, *Karmelici bosy w Wadowicach*, Kraków 2010, s. 31; Cz. Gil OCD, *Święty Józef. Patron wadowickiej Górki*, Kraków 2004, s. 13-23; *Kronika klasztoru karmelitów bosych w Wadowicach 1892-1921*, oprac. o. Cz. Gil, Kraków 2009, s. 20-31, *Klasztor Karmelitów Bosych. Sanktuarium św. Józefa w Wadowicach*, Wadowice 2020, <https://karmel-wadowice.pl/historia-klasztoru/> [dostęp: 22 VIII 2021].

⁴ *Kronika klasztoru...*, s. 31.

⁵ I. Chisesi, *Co to za święty? Sztuka czytania obrazów. Słownik ikonografii*, Kielce 2018, s. 11-12; P. Szkołut,

również na historii zapisanej w Księdze Rodzaju (Rdz 14,18-20), która przedstawia Melchizedeka jako kapłana El-Eljona („Boga Najwyższego”) i króla Szalemu (Salemu). Pojawia się on po opisie zwycięstwa Abrahama nad wrogami, kiedy to zdobył liczne łupy. Melchizedek wyszedł wtedy na spotkanie patriarchy i pobłogosławił go. Melchizedek miał wynieść chleb i wino, co można tłumaczyć jako symbol zawarcia przymierza podczas wspólnego posiłku. Następnie Abraham złożył Melchizedekowi dziesięcinę, co sugeruje, że w tym przymierzu Abraham był stroną proszącą i pragnął wejść w status protekcji. Umieszczenie tej sceny na antepedium ołtarza nie jest przypadkowe, bowiem symbolicznie jest ona powiązana z sakramentem Eucharystii, a zwłaszcza Ostatniej Wieczerzy. Ofiara Melchizedeka przedstawiana jest typologicznie jako zapowiedź ofiary krzyżowej⁶.

W dolnej kondygnacji retabulum znajdują się dwie płaskorzeźby: arki Noego na falach potopu i proroka Jonasza na brzegu morza z wielorybem. Płaskorzeźba arki Noego odnosi się do historii biblijnej opowiedzianej w Księdze Rodzaju (Rdz 7,17-24 oraz Rdz 8,3-4). Noe zgodnie z nakazem Boga zbudował arkę i schronił się w niej wraz z rodziną (żoną, trzema synami oraz ich żonami). Zabrał na nią również zwierzęta lądowe i ptaki, by te mogły ocaleć wraz z nimi. Gdy arka została ukończona, Bóg zesłał na ziemię wielki potop. Deszcz padający nieustannie przez 40 dni podniósł poziom wody tak, że zakrył nawet najwyższe góry. Noe wraz z rodziną przetrwał na arce 40 dni i 40 nocy, a następnie dryfował po oceanie przez kolejne 150 dni. Później arka osiadła na szczycie góry Ararat. Płaskorzeźba arki z ołtarza głównego

Sceny męczeństwa i ocalenia w późnoantycznej sztuce synagogalnej, w: „VOX PATRUM”, 2003, nr 23, t. 44-45, s. 384-390; B. Filarska, *Typiczne przedstawienia eucharystii w ikonografii IV wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 1987, t. XXXV, z. 4, s. 37-40, J. Gieźma, *Słownik ikonograficzny*, s. 22, http://serwer1363362.home.pl/Pielgrzymka/Start/Varia_files/S%C5%82ownik_Ikonograficzny.pdf [dostęp: 18 VIII 2021].

⁶ I. Chisesi, *Co to za święty?...* s. 11-12; B. Filarska, *Typiczne przedstawienia...*, s. 37-40; ks. R. Krawczyk, *Typy Chrystusa Pana w Starym Testamencie*, „Studia Warmińskie”, 2003, t. XL, s. 7-14, J. Gieźma, *Słownik ikonograficzny*, s. 22.

prezentuje łódź unoszącą się na wodzie, nad którą znajduje się postać anioła z rozpostartymi połączanymi skrzydłami, jakby otaczał ją swoją opieką. Na omawianym ołtarzu opowieść o arce funkcjonuje jako alegoria Kościoła walczącego, z kolei samą arkę można interpretować jako symbol wybawienia, czyli ilustrację dogmatu, że poza Kościołem nie ma zbawienia⁷.

Jeśli chodzi o płaskorzeźbę proroka Jonasza, to odnosi się ona do historii biblijnej opowiedzianej w Księdze Jonasza (Jon 1-3). Jej bohaterem jest prorok izraelski, żyjący i działający w VIII w. p.n.e. w Izraelu i w Asyrii. Według tej księgi Bóg nakazał Jonaszowi udać się do Niniwy, stolicy Asyrii, aby nawoływał mieszkańców miasta do zaniechania swoich niegodziwości. Ten, chcąc uciec od wykonania Bożego polecenia, wsiadł na statek udający się w przeciwnym kierunku. Tymczasem na morzu rozpułała się burza, o którą żeglarze obwinili proroka. Zatem załoga statku w obawie o własne życie wyrzuciła go za burtę. Wówczas sztorm ucichł, a Jonasz został połknięty przez wielką rybę, w której brzuchu spędził trzy dni i trzy noce. Gdy ryba wypłuła go na brzeg, usłuchał Boga i udał się z misją do Niniwy. Ostrzegwał jej mieszkańców przed zburzeniem miasta, co spotkało się z pozytywnym odbiorem. Asyryjczycy zaczęli pościć i modlić się o przebaczenie. Dzięki temu Bóg odwołał zapowiedzianą karę za nieposłuszeństwo i miasto zostało oszczędzone. Wizerunek proroka z ołtarza głównego prezentuje jego postać nad brzegiem morza z wielorybem wyłaniającym się z toni morskiej. Scena ta odnosi się do pobytu Jonasza we wnętrzu ryby i interpretuje się ją jako symboliczną zapowiedź śmierci i zmartwychwstania Chrystusa⁸.

Tabernakulum stanowiące serce ołtarza jest oskrzydłone przez figury adorujących aniołów, pod którymi znajdują się napisy: po lewej Venite (Przybywajcie), a po prawej Adoremus (Czczymy). Zwieńczeniem tabernakulum jest rzeźba Baranka apokaliptycznego leżącego na księdze zamkniętej siedmioma pieczęciami. Motyw baranka apokaliptycznego został zaczerpnięty z ostatniej księgi Nowego Testamentu czyli Apokalipsy św. Jana (J 5-7). Według tekstu tej księgi w dniu sądu ostatecznego pojawi się baranek, który zasiądzie na tronie jako Bóg i Sędzia, otwierając kolejne pieczęcie i tym samym zapoczątkowując sąd nad światem. Baranek jest tutaj symbolicznym wyobrażeniem Chrystusa Jezusa jako Baranka Bożego. I taki motyw ikonograficzny pojawia się już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa. Baranek od wieków był traktowany jako zwierzę ofiarne, dlatego najpierw przedstawiano go jako ofiarę. Od

⁷ I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 407-408; P. de Rynck, *Jak czytać opowieści biblijne i mitologiczne w sztuce*, Kraków 2009, s. 274-275; Noe, w: Wirtualny Sztetl, <https://sztetl.org.pl/pl/biogramy/3423-noe> [dostęp: 19 IX 2021]; *Arka Noego*, w: Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Arka_Noego [dostęp 19 IX 2012].

⁸ I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 287; ks. R. Krawczyk, *Typy Chrystusa...*, s. 7-14, J. Giemza, *Słownik ikonograficzny*, s. 24.

IV w. w przedstawieniu Baranka łączą się ze sobą dwie idee: ofiary i zwycięstwa. W VI i VII w. wizerunek Baranka umieszczano na krzyżu, w miejscu przecięcia się belek, ale później zakazano wykonywania takich wizerunków. Na początku VIII w. wizerunek Baranka ulega zmianie, bowiem ukazuje się go już w innej pozie: przednią nóżką obejmuje łaskę – krzyż lub chorągiewkę z krzyżem jako sztandarem zwycięstwa. Od średniowiecza, już pod wpływem rozwoju kultu eucharystycznego, stojącego Baranka przedstawiano z raną w boku i krwią spływającą do kielicha jako symbol Eucharystii⁹.

Centralną, najwyższą niszę trzykondygnacyjnego retabulum głównego ołtarza wypełnia obraz św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus. Według treści biblijnych św. Józef pochodził z królewskiego rodu Dawida, a z zawodu był cieślą. Opiekował się Marią, Jezusem i żył w czystości. Jego śmierć nastąpiła jeszcze przed publicznym wystąpieniem Jezusa. Ostatni raz wspominany jest przy okazji poszukiwania dwunastoletniego Jezusa, nauczającego wtedy w świątyni. W tradycji chrześcijańskiej ok. 400 r. n.e. pojawia się koptyjska *Historia o Józefie cieśli*, która niejako uzupełnia Ewangelię o wydarzenia związane z narodzinami Jezusa i tepoprzedzające, oraz chorobę i śmierć Józefa. Według innej legendy do Maryi, która nie chciała wyjść za mąż, podszedł Józef, którego laska, zgodnie z prorocstwem, zakwitła, zwiastując ich dalszy los¹⁰.

Kult św. Józefa zajmuje bardzo istotne miejsce we wspólnocie karmelitańskiej, bowiem konstytucje tego zakonu nakazują członkom oddawać szczególną cześć św. Józefowi, za przykładem św. Teresy od Jezusa, reformatorki tegoż zakonu. Przejawem tej czci jest patronat św. Józefa nad wadowickim klasztorem. Autorem tego pomysłu był założyciel klasztoru wadowickiego – św. Rafał Kalinowski. Trzeba tu dodać, że ów wybór zapewne nie jest przypadkowy, gdyż wspomniany święty znajdował się na obrazie, który do Wadowic przywieźli pierwsi karmelici. Aktualnie wizerunek ten znajduje się w kaplicy domu rekolekcyjnego przy klasztorze¹¹.

Jedna z legend karmelitańskich głosi, że Święta Rodzina odwiedziła erem karmelitański na górze Karmel i stąd wspólnota wywodzi szczególną cześć dla św. Józefa. Trzeba tu nadmienić, że kult tego świętego rozpropagowali w Europie właśnie karmelici, którzy w 1 poł. XIII w. musieli opuścić Ziemię Świętą. W dziejach zakonu jawi się on jako troskliwy obrońca Chrystusa i Oblubieniec Najświętszej Dziewicy. W duchowości karmelitańskiej św. Józef uważany jest za wzór doskonałej zażyłości

⁹ M. Cymbalista, *Wybrane sceny apokaliptyczne w ikonografii starocerkiewnej*, s. 2-3, <https://issuu.com/innowica/docs/mariacymbalista1> [dostęp 18 IX 2021]; R. Rzymkowski, *Baranek Boży*, „Niedziela Płocka”, 2003, nr 16, www.niedziela.pl/arttykul/14389/nd/Baranek-Bozy [dostęp: 21 IX 2021].

¹⁰ B. Adamska, *Ikonografia ołtarzy...*, s. 133-134.

¹¹ Sz.T. Prażkiewicz OCD, *Kult św. Józefa w Zakonie i Klasztorze Karmelitańskim w Wadowicach*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2015, nr 18, s. 70-84; Cz. Gil OCD, *Święty Józef...*, s. 24-30.

z Jezusem i Maryją, przykład modlitwy wewnętrznej oraz potężny orędownik zarówno w sprawach doczesnych, jak i materialnych. Dlatego też ojcowie podczas recytacji litanii ku czci św. Józefa wzywają go jako opiekuna swojego zakonu¹².

W tym miejscu zwrócimy uwagę na ikonografię karmelitańskiego wizerunku w Wadowicach. Świętego Józefa przedstawiono na wspomnianym obrazie wraz z Dzieciątkiem Jezus na ręku i lilią w dłoni. Lilia traktowana jest tutaj jako symbol czystości łączący się symbolicznie w jedno z kwitnącą różdżką z drzewa Jessego, podkreślając w ten sposób rodowód Chrystusa. Ten typ wizerunku stał się szczególnie popularny, począwszy od XVI w. W polskiej sztuce sakralnej zyskuje na popularności od czasu baroku. Wcześniej św. Józef pojawiał się raczej w scenach zbiorowych z życia Świętej Rodziny¹³.

W nieco mniejszych niszach bocznych ołtarza głównego znajdują się figury św. Teresy od Jezusa (po lewej) i św. Jana od Krzyża (po prawej). Święta Teresa de Cepeda y Ahumada, zwana św. Teresą z Ávili, św. Teresą Wielką czy też Teresą od Jezusa (1515-1582), urodziła się w Gotarrendurze koło Ávili, a zmarła w Alba de Tormes koło Salamanki. Pochodziła z wielodzietnej rodziny szlacheckiej i odznaczała się niezwykłą urodą, którą podobno zachowała do końca życia. W latach 1531-1533 rodzina oddała ją na wychowanie do szkoły prowadzonej przez augustianki w Ávili. Następnie po dwóch lata pomimo sprzeciwu ojca wstąpiła do zakonu karmelitanek, a śluby zakonne złożyła w 1537 r. Jej wnętrza przemiana nastąpiła dopiero wraz z poważną chorobą, którą została dotknięta. Otrzymała ona wiele mistycznych łask, m.in. wizje duchowe i mistyczne zaślubiny z Chrystusem. Przeżycia związane z wizją piekła oraz mistycznego przebiccia serca włóczęnią w nawiązaniu do rany zadanej Chrystusowi na krzyżu (transwerberacji) sprawiły, że postanowiła dążyć do doskonałości, którą rozumiała jako zachowanie pierwotnej karmelitańskiej reguły zakonnej. W 1562 r. założyła karmelitański klasztor pod wezwaniem św. Józefa w Ávili, którego została przeoryszą, i wówczas przyjęła imię Teresa od Jezusa. Była także założycielką wielu klasztorów i autorką licznych dzieł teologicznych. Święta była Doktorem Kościoła, mistyczką, założycielką zakonu, pisarką i poetką. Na ołtarzu głównym w kościele Świętej Teresy od Jezusa została przedstawiona zgodnie z obowiązującym kanonem, czyli w habicie karmelitańskim z piórem w prawej ręce i księgą z gorejącym sercem w lewej. Wizerunek ten odnosi się do roli świętej jako reformatorki zakonu oraz autorki pism, których lektura stanowiła źródło inspiracji dla wielu świętych czy pa-

¹² *Idem, Niebo Karmelu. Świece i błogosławieni rodziny karmelitańskiej lub z nią związani*, Wadowice-Przemysł 2018, s.13-14.

¹³ *Ibidem*, s. 133-134; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 288.

pieży. Jej doktryna przyczyniła się do rozwoju teologii mistycznej oraz wpłynęła na powstanie specjalnej karmelitańskiej szkoły duchowości. Gorejące serce na księdze zapewne jest symbolicznym odniesieniem do mistycznego przebicia włócznią serca tej świętej¹⁴.

Święty Jana od Krzyża, czyli Juan de Yepes y Álvarez (1542-1591), urodził się w Fontiveros koło Ávili w Hiszpanii i pochodził z ubogiej konwertyckiej rodziny żydowskiej, która zajmowała się tkactwem. Po śmierci ojca przeniósł się z matką i bratem do Medina del Campo, gdzie uczęszczał do szkoły. W 1563 r. wstąpił do zakonu karmelitów, a później złożył śluby zakonne i rozpoczął studia teologiczne i filozoficzne na uniwersytecie w Salamance. Świętą Teresę z Ávili, spotkał w 1567 r. w Medina del Campo. Zachęcała go do udziału w projekcie zreformowania zakonu karmelitów i przywrócenia mu dawnej czystości zasad. Po studiach w Salamance wraz ze św. Teresą udał się on do Valladolid, gdzie poznał dokładnie reguły życia karmelickiego. Następnie założył pierwszy męski klasztor tej reguły w Duruelo, gdzie w 1568 r. rozpoczęła się reforma karmelitów. Tego samego dnia przybrał imię Jana od Krzyża. Proces wdrażania reformy całego zgromadzenia spotkał się ze sprzeciwem dużej liczby karmelitów uważających nową wersję reguły za zbyt rygorystyczną. Zatem zwolennicy Jana od Krzyża i Teresy z Ávili postanowili się wyodrębnić ze wspólnoty karmelitańskiej i w ten sposób zakon podzielił się na dwie części. W 1577 r. Jan został porwany przez grupę przeciwnych reformie karmelitów i uwięziony w klasztorze w Toledo, gdzie brutalnie go traktowano. Wtedy napisał większą część poematu *Pieśń duchowa* oraz inne wiersze. Następnie uciekł, a ogromne cierpienia i zmagania duchowe odzwierciedlił we wszystkich późniejszych dziełach. Po powrocie do normalnego życia wraz ze św. Teresą z Ávili kontynuował reformowanie zakonu karmelitów. W 1580 r. papież Grzegorz XIII podpisał dekret, który zatwierdzał definitywny podział karmelitów na trzewiczkowych i bosych. Rok później Jan został wybrany na jednego z przełożonych zgromadzenia i napisał konstytucję zakonu. Następnie mianowano go prowincjałem zakonu w Andaluzji, co wymagało częstych podróży, regularnych corocznych wizytacji wszystkich klasztorów na prowincji. W 1588 r. przebywał w La Peñuela w Andaluzji, gdzie ciężko zachorował, więc udał się na kurację do klasztoru w Úbedzie. Tam jego zdrowie pogorszyło się i zmarł w wieku 49 lat. Święty był hiszpańskim poetą, ważną postacią kontrreformacji, mistykiem oraz odnowicielem zakonu karmelitańskiego. Jest również doktorem Kościoła. Uważa się go, wraz z Teresą z Ávili, za założyciela zakonu karmelitów bosych. Znany

¹⁴ I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 492; M. Działo, *Teresa Wielka św.*, „Sakralne Dziedzictwo Małopolski”, 2021, <https://sdm.upjp2.edu.pl/ludzie/teresa-wielka-sw> [dostęp: 18 IX 2021]; Sz.T. Prażkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s.53-54;

jest również ze swych dzieł literackich, ponieważ zarówno jego poezja, jak i *Pieśń duchowa* oraz *Noc ciemna* uważane są za wyjątkowe dzieła mistyczne i arcydzieła literatury hiszpańskiej. Na opisywanym ołtarzu św. Jan od Krzyża został ukazany w habicie karmelitańskim, w lewej dłoni trzyma duży krzyż, a prawą rękę unosi w geście błogosławieństwa. Wizerunek z ołtarza odnosi się do aspektów z życia Jana. Przede wszystkim należy widzieć w nim człowieka o głębokim doświadczeniu mistycznym, teologa, duchowego egzegetę i duchowego mistrza. Jego postać i pisma oświecają tych, którzy szukają doświadczenia Boga na drodze kontemplacji. W swojej twórczości pozostawił nam syntezę chrześcijańskiej duchowości i jej mistycznego doświadczenia. Poprzez przykład swojego życia pokazuje, jak życie kontemplacyjne może być formą pełnej realizacji chrześcijanina¹⁵.

Nad niszami na belkowaniach, umieszczono mniejsze figury świętych karmelitańskich: Bertolda i Marii Magdaleny de' Pazzi, mistyczki z Florencji. Berthold (zm. 1195 r.) uznawany jest za jednego pierwszych przeorów karmelitańskich. Urodził się w drugiej połowie XII w. we Francji, w Solignac w pobliżu Limoges, w rodzinie szlacheckiej. Następnie studiował teologię na uniwersytecie w Paryżu, gdzie przyjął święcenia kapłańskie. Potem został uczestnikiem II krucjaty, podczas której znalazł się w Antiochii obleganej przez Saracenów. Złożył wtedy przysięgę, że po zwycięstwie chrześcijan nad muzułmanami zostanie zakonikiem. Po tym wydarzeniu wraz z dziesięcioma towarzyszami udał się na Górę Karmel, gdzie osiedli się w tamtejszych grotach i tam wystawili klasztor oraz kaplicę na cześć NMP. Święty zamieszkiwał pierwszy erem karmelitów do końca swego życia w 1195 r. Zmarł w opinii świętości, a w 1564 r. kapituła generalna zatwierdziła jego kult. Oficjalne zatwierdzenie ze strony papieża nastąpiło dopiero w 1672 r. Święty Bertold został przedstawiony na omawianym ołtarzu jako mężczyzna z bujną brodą w habicie karmelitańskim, który na lewej dłoni podtrzymuje miniaturę kościoła, a prawą kładzie na swojej piersi. Zastosowana tu forma przedstawienia jest identyczna jak rzeźba z *Museum voor Religieuz Kunst* w Uden w północnej Brabancji. Odnosi się ona do historii i tradycji zakonu, w której Bertold przedstawiany jest jako współzałożyciel eremickiej wspólnoty w Ziemi Świętej, której spadkobiercami są obecni karmelici. Jego wizerunek ma ukazywać ciągłość zakonu i jego związek z miejscem powstania¹⁶.

Święta Maria Magdalena de'Pazzi, czyli Katarzyna de'Pazzi (1566-1607), urodziła się we Florencji w zamożnej arystokratycznej rodzinie. Od dzieciństwa była szczególnie pobożna. W dzieciństwie oddano ją na wychowanie do żeńskiego zgro-

¹⁵ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 55-55; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 277.

¹⁶ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 19.

madzenia. Jak osiemastolatka wstąpiła do florenckiego klasztoru karmelitanek pw. Matki Bożej Anielskiej. Po złożeniu ślubów zakonnych w 1583 r. przyjęła imię Marii Magdaleny. W zakonie pełniła funkcje wiele funkcji, m.in.: zakrystianki, furcianki, mistrzyni nowicjatu i przeoryszy klasztoru. Jej życie zakonne było pełne umartwiania się i modlitwy. W swoim życiu doświadczyła wielu przeżyć mistycznych i stygmatów. W swojej licznej korespondencji (w tym 12 listów do papieża, kardynałów i przełożonych licznych klasztorów) zabiegała o odnowę w Kościele. Zmarła w 1607 r. w opinii świętości. Jej kanonizacji dokonał papież Klemens IX w 1669 r. Co ciekawe, do pokrewieństwa z nią przyznawał się litewski arystokratyczny ród Paców, który zadeedykował tej świętej kościół w klasztorze w Pożajściu. Do Polski jej kult trafił z Włoch i szybko się rozpowszechnił, głównie za sprawą karmelitów trzewiczkowych. Największe uroczystości w Rzeczypospolitej miały miejsce zaraz po kanonizacji tej świętej i odbyły się w Krakowie, u karmelitów na Piasku. Do XIX w. jej kult prawie zamarł. Do dzisiaj w krakowskim klasztorze można oglądać kaplicę św. Magdaleny de' Pazzi wraz z XVIII-wiecznymi freskami i barokowym ołtarzem. Na ołtarzu głównym święta została ukazana w habicie karmelitańskim. Jej głowę przyozdabia korona cierniowa, a w lewej ręce trzyma krzyż, natomiast w prawej narzędzia męki pańskiej (włócznię i trzcinę z gąbką nasączoną octem). Wizerunek ten odnosi się do konkretnego aspektu jej życia, jakim była wielka cześć dla Bożej Męki. Święta ta propagowała również kult Matki Najświętszej i uważała ją za współpracownicę Jezusa w dziele zbawienia oraz wielką orędowniczkę grzeszników¹⁷.

Środkową część retabulum wieńczy statua Boga Ojca na obłokach, z figurami aniołów po bokach w postawie adoracyjnej. Bóg Ojciec na opisywanym ołtarzu został ukazany pod postacią starca w niebiesko-czerwonej szacie, z bujną, białą brodą, wyłaniającego się z obłoku. Jego głowę otacza nimb w kształcie trójkąta. Takim schematem kompozycyjnym operowało nowożytne malarstwo. Przykładem samodzielnego przedstawienia Boga jest niewielki obraz z kaplicy Zgromadzenia Sióstr Sług Jezusa w Kielcach¹⁸.

OŁTARZ BOCZNY PRASKIEGO DZIECIĄTKA JEZUS

Przednią ścianę prawej nawy kościoła zajmuje ołtarz Praskiego Dzieciątka Jezus z figurką Dzieciątka w niszy i figurami błogosławionych Marii od Wcielenia, kar-

¹⁷ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 57-58; I. Chisesi, Co to za święty?, s. 379; J.M. Małecki, *Kult św. Magdaleny de Pazzi w barokowym Krakowie*, „Folia Historica Cracoviensia”, 1997-1998, vol. 4-5, s. 177-184; G. Doniec, *Święta Maria Magdalena de' Pazzi w barokowym Krakowie czyli analiza „Lilii florenckiej albo cudownego żywotu serafickiej panny...”*, Kraków 2007, s. 8-18.

¹⁸ Z. Bator, *Współczesna ikona Boga Ojca. Nowatorstwo czy herezja?*, „Teologia w Polsce”, 2015, nr 9,1, s. 99-102.

melitanki bosej, i Jana Soretha, generała zakonu i reformatora.

Rzeźba Praskiego Dzieciątka Jezus prezentuje małego chłopca w pozycji stojącej w koronie na głowie, odzianego w długą suknię aż do ziemi. Z przejawami czci dla Dzieciątka Jezus mamy do czynienia już na kartach Nowego Testamentu. W scenie stajenki betlejemskiej widzimy pasterzy, którzy po usłyszeniu dobrej nowiny przybywają, aby złożyć hołd nowo narodzonemu. Podobnie jest w opowieści o Trzech Magach, którzy po intensywnych poszukiwaniach znajdują Dziecię, przed którym upadają na twarz i oddają Mu pokłon. O czci dla Dzieciątka można mówić również w przypadku starca Symeona, który w świątyni wziął Je na ręce, wielbił Boga i dziękował, iż

ujrzał *Światłość dla oświecenia pogan i chwałę Izraela*. Pogłębienie teologicznej czci Dzieciątka Jezus nastąpiło w okresie wczesnego chrześcijaństwa, za sprawą twórczości ojców Kościoła. W średniowieczu zwracano uwagę na człowieczeństwo Chrystusa i łączono kult Dzieciątka z kultem Męki Pańskiej, nawiązując w ten sposób do początku i końca ziemskiego życia Jezusa. Nabożeństwo do Dzieciątka Jezus rozwijali i szerzyli franciszkanie, a zwłaszcza św. Bonawentura oraz św. Antoni z Padwy. U schyłku średniowiecza kult ten zyskał aprobatę w krajach niemieckich i skandynawskich, a także w Czechach i Niderlandach w ramach nowej pobożności (*devotio moderna*). W czasach reformacji i działalności potrydenckiego Kościoła nabożeństwo do Dzieciątka Jezus rozwijało się głównie w środowisku karmelitańskim. Przyczynili się do tego św. Teresa z Ávili i św. Jan od Krzyża. Zalecano wówczas sprawianie małych posążków i noszenie ich ze sobą z przekonaniem o ich pomocy w każdej potrzebie. Figurki rozslawione przez hiszpańską świętą dały początek Praskiemu Dzieciątku Jezus (czes. Jezulátko). Pierwszą odnotowaną w historii właścicielką figurki była hiszpańska szlachcianka Maria Maxymiliana Marquinez de Lara (1538?-1608), która wyszła za mąż za Wratysława z Pernštejnu i z nim przyjechała do Czech. Figurka zmieniła właścicieli, by ostatecznie trafić zakonu karmelitów. W praskim klasztorze figurkę otoczono kultem, wystawiając ją w oratorium, gdzie modlili się do niej

nowicjusze zakonni. W okresie wojny trzydziestoletniej uszkodzona i zapomniana, później odzyskała swój pierwotny kształt. Wtedy to coraz częściej odnotowywano wydarzające się wokół niej różnego rodzaju cudowne zdarzenia co przyczyniło się do wzmożonego nią zainteresowania. W ikonografii Dzieciątka Jezus wyraża uniwersalne i duchowe cechy dziecka, takie jak dobroć, niewinność, szczerłość, a także pokorne oddanie się Bogu. Powstanie tej figury dla klasztornego kościoła w Wadowicach ma zapewne związek z tym, że św. Teresa z Ávili swoją duchowość oparła na tych wartościach¹⁹.

Barbara Avrillot, zwana Marią Avrillot od Wcielenia (1566-1618), urodziła się w Paryżu w zamożnej rodzinie mieszczańskiej. W młodości oddano ją na wychowanie do sióstr klarysek, gdzie odkryła swoje powołanie. Posłuszna rodzinie wyszła za mąż za hrabiego Piotra Acarie i została matką sześciorga dzieci. W domu Państwa Acarie gościło wiele wybitnych postaci ówczesnego życia duchowego Francji, jak Benedykt de Canfet czy św. Franciszek Salezy. Jej mąż był aktywnym członkiem Ligi Katolickiej, która sprzeciwiała się objęciu tronu Francji przez Henryka z Nawarry. Ligę rozwiązano, a on musiał opuścić Paryż. Barbara znalazła się pod wpływem pism św. Teresy z Ávili i skarała się o sprowadzenie karmelitanek do stolicy Francji. W ślad za żeńskim zakonem pojawiła się również męska gałąź Karmelu. Wraz ze śmiercią męża w 1613 r. Barbara postanowiła wstąpić w szeregi karmelitanek i przyjęła imię Marii od Wcielenia. Po złożeniu ślubów zakonnych wysłano ją do klasztoru w Pontoise, gdzie zmarła w opinii świętości. Jej doczesne szczątki spoczywają w tamtejszej kaplicy do dzisiaj. Jej beatyfikacji dokonał papież Pius IV w 1791 r. Uważa się ją za matkę i założycielkę Karmelu Reformowanego we Francji. Na wadowickim ołtarzu przedstawiano ją w habitie karmelitańskiej z rękami złożonymi na piersi dotykającymi gorejącego serca i przytrzymującymi wstęgę z napisem. Wizerunek błogosławionej ma symbolizować posłuszeństwo, poświęcenie się życiu rodzinnemu, znoszenie przeciwności losu oraz trwanie w miłości ku Bogu²⁰.

Jan Soreth (1394-1471) urodził się w Caen w Normandii. Już w młodym wieku wstąpił do zakonu karmelitańskiego, który miał siedzibę w jego rodzinnym mieście. Po złożeniu ślubów zakonnych i przyjęciu święceń kapłańskich rozpoczął pracę magistra teologii i rektora studiów w Paryżu. W 1440 r. mianowano go prowincjałem na terenie Francji, a 11 lat później został wybrany na przełożonego generalnego całego zakonu. Urząd ten pełnił aż do swej śmierci w 1471 r. Do jego zasług należy

¹⁹ Z. Woszczerowicz, *Praskie Dzieciątko Jezus jako przykład kontrreformacyjnej teatralizacji wiary*, „Adeptus. Pismo Humanistów”, 2020, nr 16, s. 3-6; J. Mandziuk, *Kult Dzieciątka Jezus w Kościele Katolickim*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 2004, nr 11, s. 115-130.

²⁰ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 59-60.

odnowienie życia duchowego męskiej części zakonu karmelitańskiego. W jednym ze swych dzieł dokonał objaśnienia reguły karmelitańskiej. Następnie poprawił ją i wydał drukiem. Przyczynił się także do powstania żeńskiej gałęzi Karmelu oraz ukształtowania trzeciego zakonu (tercjarze). To na jego prośbę papież Mikołaj V w 1452 r. dokonał ustanowienia zakonu żeńskiego oraz zatwierdzenia zasad życia dla osób świeckich pragnących żyć duchowością karmelu. Zmarł w Angers, w północno-zachodniej Francji. Jego beatyfikacji dokonał papież Pius IX w 1866. Ikonografia Jan Soretha z wadowickiego ołtarza przedstawia go w habicie karmelitańskim i kielichem mszalnym w lewej ręce oraz zwojem w prawej. Wizerunek ten odnosi się do wkładu Jana w życie duchowe karmelu jako odnowiciela jego reguły i dostosowanie jej dla ludzi świeckich, którzy chcą czerpać z duchowości zakonu²¹.

W miejscu tabernakulum znajduje się nowy obraz św. Rafała Kalinowskiego oraz po dawnemu relikwie tego świętego. Rafał Kalinowski, a właściwie Józef Kalinowski (1835-1907), urodził się w 1835 r. w Wilnie. Był wychowankiem szkoły rolniczej w Hory-Horkach oraz Mikołajewskiej Szkoły Inżynieryjnej w Petersburgu. Po zdobyciu tytułu inżyniera oraz stopnia porucznika zaangażował się w powstanie styczniowe. Wskutek objęcia dowodzenia nad powstaniem na Litwie został pochwycony przez Rosjan, a następnie skazany na śmierć, co niebawem zamieniono na zesłanie na 10 lat na Syberię. Po odzyskaniu wolności wyjechał o Francji i osiadł w Paryżu, gdzie był wychowawcą Augusta Czartoryskiego. W 1877 r. zdecydował się wstąpić do zakonu karmelitów bosych w Austrii, gdzie przyjął imię Rafał od św. Józefa. Świecenia kapłańskie przyjął w 1882 r. w Czernej, gdzie pełnił funkcję przeora. Następnie wraz z kilkoma braćmi przybył do Wadowic, gdzie założył nowy klasztor, któremu też przewodził. Z wielką troską oddawał się posłudze sakramentu pokuty i kierownictwu duchowemu. Uważa się go za odnowiciela zakonu karmelitów bosych w Polsce. Jego śmierć nastąpiła w Wadowicach w 1907 r. W roku 1983 r. za sprawą papieża Jana Pawła II został beatyfikowany, a w 1991 r. ten sam Ojciec Święty ogłosił go świętym²². Wizerunek św. Rafała na ołtarzu ukazuje go w półpostaci w habicie karmelitańskim. Inspiracją do powstania tej podobizny były zapewne zachowane fotografie Kalinowskiego. Obraz jest tylko skromnym przypomnieniem tego, że po beatyfikacji św. Rafała, w celu godnego uczczenia fundatora klasztoru, rada prowincjalna poleciła, aby

²¹ *Ibidem*, s. 47-48.

²² *Święty Rafał Kalinowski. Życie. Proces. Cud kanonizacyjny. Modlitwy*, Kraków 2010; K.R. Prokop, *Św. Rafał Kalinowski*, Kraków 2007; R. Bender, *Powstaniec-zakonnik*, Warszawa 1977; J. I. Adamska, *Biorę życie takim, jakim ono jest. Rzecz o św. Rafałie Kalinowskim*, Kraków 2003; E. Cisak, *10. rocznica kanonizacji Patrona Sybiraków św. Rafała Kalinowskiego*, „Niedziela Ogólnopolska”, 2001, nr 45, <https://www.niedziela.pl/arttykul/67823/nd/10-rocznica-kanonizacji-Patrona-Sybirakov> [dostęp: 30 IX 202].

nowemu błogosławionemu poświęcić dotychczasowy ołtarz Praskiego Dzieciątka Jezus, przenosząc figurę Dzieciątka w inne miejsce. Wówczas centralną niszę ołtarza zajął obraz Kalinowskiego w całej postaci, namalowany przez Karola Pustelnika²³. W antepedium ołtarza, jak już wspomniano wyżej, znajdują się relikwie św. Rafała. Dekoracja rzeźbiarska niszy z relikwiami to różne gatunki kwiatów. Wśród nich znajdziemy białe lilie, które są symbolem czystości, skromności i optymizmu, a obok nich czerwone róże będące symbolem miłości, piękna i odwagi. Kwiaty te w swojej wymowie symbolizują cechy, jakimi odznaczał się święty z wadowickiej Górki²⁴.

OLTARZ BOCZNY MATKI BOŻEJ SZKAPLERZNEJ

W ołtarzu bocznym lewej nawy znalazł się obraz Matki Bożej Szkaplerznej. Jest on kopią znanego obrazu Freina von Oera, wykonaną również przez Franciszka Bergmana. Prezentuje on Matkę Bożą w błękitnej sukni, która na jednej ręce trzyma Dzieciatko Jezus, a w drugiej szkaplerz.

Kult Matki Bożej Szkaplerznej jest jednym z najstarszych kultów maryjnych, który w ciągu stuleci zyskał na popularności. Wśród wizerunków maryjnych tego typu najstarszym jest ikona Karmelu z końca XIII w. znajdująca się w muzeum Makariosa I w Nikozji na Cyprze. Najbardziej znanym i powszechnym wizerunkiem Pani Szkaplerznej w sztuce doby renesansu i baroku jest kompozycja ukazując wizję św. Szymona Stocka otrzymującego od Niej szkaplerz. W epoce odrodzenia ukazywano Ją w kontekście czyścica, gdzie jako orędowniczka dusz czyścicowych w wyciągniętej ręce trzyma szkaplerz bracki, do którego wyciągają ręce nagie postacie wyłaniające się z płomieni. Matkę Bożą

²³ <https://karmel-wadowice.pl/sanktuarium-i-kosciol/> [dostęp: 30 IX 2021].

²⁴ L. Frey, *Kwiaty – symbolika kształtu i barwy*, w: *Symbol – Znak – Przesłanie*, t. 7, *Barwy i kształty*, red. J Marecki, L. Rotter, Kraków 2012, s. 9-25.

Szkaplerzną ukazywano w całości lub półpostaci, siedzącą lub stojącą, najczęściej z Dzieciątkiem na ręku lub stojącym na Jej kolanach. W jednej ręce trzyma berło, a w drugiej szkaplerz. Czasem przedstawia się Ją ze szkaplerzem w obu rękach lub z trzymającym go Dzieciątkiem Jezus. Bywało i tak, że jeśli w oryginale nie było szkaplerza, to domalowywano go lub doczepiano do obrazu lub rzeźby. Wzorem dla podobizny Matki Boskiej Szkaplerznej w półpostaci były słynne ikony jak *Salus Populi Romani* z bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie, znana również jako *Matka Boża Śnieżna*. Stała się ona popularnym pierwowzorem dla licznych przedstawień Matki Bożej. Wizerunek Maryi charakteryzuje się ukazaniem Jej ze splecionymi dłońmi ze szkaplerzem lub z Dzieciątkiem, które trzyma go w uniesionej rączce. Forma ta stała się wzorem dla obrazów w wielu polskich kościołach w XVII i XVIII w. (np. Czerna). Na terenie Europy Zachodniej ten typ stał się popularny w Belgii, we Włoszech oraz w Niemczech. W sztuce znane są kompozycje odnoszące się do typu Hodegetrii. W tym przypadku również Matka Boska trzyma szkaplerz lub czyni to Dzieciątko. Wiele wyobrażeń Matki Boskiej Szkaplerznej czerpie ze wzorów ikon bizantyjsko-ruskich. Na obrazach tych głowa Maryi jest pochylona policzkiem w stronę Syna, a On obejmuje rączką Jej szyję (Umilenije). Ten typ obrazowania został zaczerpnięty z ikony Matki Boskiej Włodzimierskiej. Wyobrażenia tego typu można znaleźć w wielu polskich parafiach. Na tych obrazach Matka Boska trzyma na prawej ręce Dzieciątko Jezus tulące się do Jej policzka, a Ono w rączce ma szkaplerz. Wadowicki obraz Pani Szkaplerznej odwołuje się do tego typu ikonograficznego. W kontekście tego wizerunku zaciekawienie budzi umieszczona na dole obrazu łacińska sentencja: *DILECUS MEUS MIHI ET EGO ILLI!* (Mój miły jest mój, a ja jestem jego!). Wizerunek ten podkreśla ścisły związek zakonu z Najświętszą Marią Panną z Góry Karmel. Karmelici obrali ją sobie jako wzór życia oddanego rozważaniu Słowa Bożego i czuwania na modlitwie. W maryjnej literaturze zakonu istnieje takie pojęcie jak „karmelitańska wyobraźnia maryjna”, które oznacza duchową i historyczną przestrzeń, gdzie następuje związanie się z matką Jezusa w różnych formach, w tym na zasadzie relacji rodzinnych – jak dziecko z matką²⁵.

Po bokach obrazu Pani Szkaplerznej znajdują się figury błogosławionej Joanny z Tuluzy oraz świętego Szymona Stocka. Joanna z Tuluzy (zm. 1286) urodziła się w Tuluzie, ale nieznaną jest data jej narodzin. Według podań swój habit tercjarski otrzymała z rąk św. Szymona Stocka, złożywszy wieczysty ślub czystości. Choć pochodziła z zamożnej rodziny szlacheckiej, to jako osoba związana z zakonem wio-

²⁵ J. Wasilewska, *Matka Boża Szkaplerzna (Matka Boska z Góry karmel) w ikonografii*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 2016, nr 106, s. 315-331.

dła życie ubogiej przy karmelitańskim klasztorze w Tuluzie. Zajmowała się opieką nad biednymi i chorymi. Wspierała nowicjuszek w gorliwości do zachowania przepisów zakonnych i radykalnej ascezy. Zmarła w 1286 r. w opinii świętości. Po śmierci zasłynęła licznymi cudami i wspominano o jej łagodności, pobożności i poświęceniu. Za sprawą arcybiskupa Tuluzy za nawiedzenie jej grobu udzielano odpustów. Na przełomie XVI i XVII wieku jej kult rozpropagowano w Hiszpanii. Po zawirowaniach rewolucji francuskiej, kiedy to zniszczono klasztor, jej doczesne szczątki przeniesiono do kościoła św. Wincentego a Paulo, gdzie spoczywają do dziś. W momencie przenosin doczesnych szczątków błogosławionej w zniszczonym kościele klasztornym odnaleziono zamurowanych w ścianie kilka tekstów modlitw, które sama ułożyła. Beatyfikacja Joanny dokonała się w 1895 r. za sprawa papieża Leona XIII. Uważana jest za pierwszą kobietę, która żyła duchowością Karmelu. Figura bł. Joanny z Tuluzy z omawianego ołtarza prezentuje postać w habicie karmelitańskim, która w obu rękach trzyma gałązkę z rozwiniętymi kwiatami, prawdopodobnie lilii, która symbolizuje czystość. Jej wizerunek na omawianym ołtarzu odnosi się zapewne do związków ze św. Szymonem, ale również wiąże się ze świętością życia błogosławionej, która jako osoba świecka przynależała do Karmelu i żyła jego duchowością²⁶.

Św. Szymon Stock (1165-1265) urodził się w hrabstwie Kent w Anglii w bogobojnej rodzinie. Według podań hagiograficznych już po urodzeniu miał zostać ofiarowany Matce Bożej. Pierwsze nauki pobierał w Oksfordzie, będąc wybitnym uczniem. W młodości wiodł pustelnicze życie, mieszkając w pniu dębu – dlatego nadano mu przydomek Stock czyli „pień”. Po przybyciu karmelitów do Anglii postanowił do nich przystąpić. Szybko odkryto jego talenty oraz gorliwość i mianowano go w 1226 r. wikariuszem generalnym. W 1245 r. wybrano go na szóstego przeora generalnego karmelitów. Z życiem świętego związana jest tradycja szkaplerza świętego, bowiem w nocy z 15 na 16 lipca 1251 r. objawiła się mu Matka Boża, która przekazała na jego ręce szkaplerz. Jednocześnie zapewniła Szymona, że każdy, kto będzie go nosił do śmierci, uniknie kary wiecznej. Święty pozostawił po sobie listy, homilie, dwie antyfony poświęcone Matce Bożej oraz utwór poświęcony pokucie chrześcijańskiej. Wprowadzone przez niego zmiany w pustelniczej regule zakonnej sprawiły, że zakon karmelitański nabrał charakteru żebraczego. Jego działania przyczyniły się do popularyzacji karmelitów w całej Europie i do ekspansji obszaru działalności duszpasterskiej zakonu również na terenie miast. Szymon zmarł w Bordeaux w wieku 100 lat podczas jednej z licznych podróży wizytacyjnych. Posąg św. Szymona Stocka przy ołtarzu szkaplerznym prezentuje brodatego mężczyznę w habicie karmelitań-

²⁶ Sz. T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 28.

skim. W lewej ręce trzyma księgę, a w prawej ma gałązkę z rozwiniętymi kwiatami lili symbolizującymi czystość. Wizerunek tego świętego na ołtarzu szkaplerznym nie powinien nikogo dziwić, choćby z uwagi na to, że to właśnie od św. Szymona rozpoczął się kult Pani Szkaplerznej. W tradycji zakonu czczony jest jako osoba o wielkiej świętości życia i szczególnie oddana kultowi Najświętszej Marii Panny²⁷.

Na ołtarzu znajdziemy tabernakulum, które ozdabia wizerunek kielicha z hostią. Jest to nawiązanie do sakramentu eucharystii. Wizerunek ten ilustruje obrzęd eucharystycznej celebracji jako pamiątki, a zarazem ponowienia w sposób bezkrwawy ofiary krzyżowej Chrystusa²⁸.

W 1999 r. pod mensą tego ołtarza spoczęły w prostym drewnianym sarkofagu relikwie bł. Alfonsa Marii Mazurka, jednego ze 108 polskich męczenników II wojny światowej. Poniżej obrazu Matki Bożej Szkaplerznej, w miejscu, gdzie dawniej było tabernakulum, umieszczono niewielką płaskorzeźbę biustu błogosławionego, wykonaną w drewnie, w kolorze ciemnego brązu. Wykonawcą sarkofagu i płaskorzeźby był Krzysztof Madoń z Makowa Podhalańskiego.

OŁTARZ TERESY OD DZIECIĄTKA JEZUS

W 1930 r. w północnej części kościoła, w prawej nawie bocznej postawiono ołtarz ku czci św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Teresa Martin (1873-1897) urodziła się w Alençon w Normandii w wielodzietnej rodzinie Zelii i Ludwika Martina. Jako dziewczynka pobierała naukę w szkole klasztornej sióstr benedyktynek w Lisieux. Tak jak jej starsze siostry chciała wstąpić do zakonu karmelitańskiego, ale ze względu na młody wiek jej odmawiano. Podczas pielgrzymki do Rzymu wraz z ojcem i audiencji generalnej u papieża Leona XIII poprosiła, aby ten wprowadził ją do zakonu. Miała wówczas 15 lat. Wstąpiła do zakonu w Lisieux w 1888 r., przyjmując imię Teresa od Dzieciątka Jezus. W zakonie spędziła 9 lat, oddając się idei Bożej miłości. Pragnęła, aby jej życie było aktem doskonałej miłości, a własne cierpienie wyrazem jej pogłębiania i wykazania. W 1896 r. pojawił się u niej pierwszy krwotok z płuc, który był objawem zaawansowanej gruźlicy. Z powodu choroby nie mogła wyjechać do ośrodka karmelitańskich misjonarzy w Indochinach francuskich (dziś m.in. Wietnam), aby tworzyć nowy Karmel w Hanoi. W lipcu 1897 r. przeniesiono ją do klasztornej szpitala, gdzie zmarła w wieku 24 lat. Święta Teresa w odróżnieniu od Teresy

²⁷ *Ibidem*, s. 23-24; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 486.

²⁸ J. Niwiński, *Ikonografia i ikonologia eucharystii: eucharystyczna ikonosfera*, „Collectanea Theologica” 1997, nr 67/3, s. 27-39.

z Ávili zwana jest również Małą Teresą lub Małym Kwiatem. Uznawana jest za patronkę kościelnych, misjonarzy i misji. Centralne miejsce tego ołtarza zajmuje statua świętej z krzyżem i różami w rękach. Występowanie krzyża z ukrzyżowanym Jezusem w ikonografii tej świętej wiąże się z faktem, że poświęciła swoje życie rozpamiętywaniu Męki Pańskiej, natomiast róże odnoszą się do epizodu otwarcia jej trumny w związku z procesem kanonizacyjnym, bowiem zamiast zapachu rozkładu roznosił się zapach róż, a ciało świętej pozostało nietknięte. Po bokach św. Teresy od Dzieciątka Jezus stoją figury aniołów – jeden z wieńcem z róż z napisem „Miłość”, a drugi z lilią i napisem „Pokora”. Kwiaty trzymane przez aniołów również mają symboliczną

wymowę. Lilie informują o czystości w życiu świętej, a róże – o jej miłości do Chrystusa. Pod aniołami znajdują się płaskorzeźby ilustrujące sceny z życia świętej, jak jej śluby zakonne oraz moment śmierci w celi zakonnej. Pod mensą ołtarza znajduje się woskowa figura świętej w habicie karmelitańskim – na łożu śmierci. Nad mensą złocona nisza z pasyjką²⁹.

AMBONA

W pracowni Ferdynanda Stuflessera w Gröden St. Ulrich w Tyrolu wykonano sześcioboczną drewnianą ambonę, umieszczoną przy pierwszym filarze lewej nawy. Cztery płyciny ambony, przesklepione archiwoltą, wypełniają płaskorzeźby ewangelistów, ścianę frontową – tablice Bożych przykazań, a na szczycie stożkowego daszka dominuje gołębnica – symbol Ducha Świętego. Czterech ewangelistów przedstawiono tutaj w kolorowych szatach z zarostem na twarzach, z wyjątkiem św. Jana, który zawsze jest przedstawiany jako młodzieniec bez zarostu. Pomocne

²⁹ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 101-102; J. Petry-Mroczkowska, *Teresa z Lisieux. Siostra wierzących i wątpiących*, Kraków 2012; B. Adamska, *Ikonografia ołtarzy...*, s. 135-136; ; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 491-492.

w identyfikacji poszczególnych postaci są przypisane im atrybuty. Tak więc na opisanej powyżej ambonie św. Łukaszowi towarzyszy byk, św. Markowi – lew, św. Mateuszowi – anioł, a św. Janowi – orzeł. Ikonografia przedstawia św. Jan Ewangelistę w scenach poświęconych życiu Jezusa. Umilowany uczeń Jezusa występuje w nich jako młodzieniec. Szczególnie popularnym jego wizerunkiem jest przedstawienie sceny ukrzyżowania, w której towarzyszy Matce Bożej. Przypisywane mu atrybuty to: orzeł, kielich lub rycerz apokalipsy. Natomiast święty Łukasz uważany jest przez tradycję apokryficzną za pierwszego ikonografii i autora wizerunku Matki Bożej. Jego wizerunek w ikonografii zobrazowany jest podczas spisywania Słowa Bożego lub w trakcie malowania obrazu z wizerunkiem Maryi, św. Piotra i Pawła. Jego atrybutami są: wół skrzydlaty, zapisywana przez niego księga. Ewangelista Marek najczęściej ukazywany jest ze skrzydlatym lwem, który jest jego atrybutem. Czasem święty ten zastępowany jest wizerunkiem lwa. Wśród jego atrybutów wymienia się wspomnianego wyżej lwa oraz księgę. Autor pierwszej w kolejności Ewangelii, czyli św. Mateusz, w ikonografii przedstawiany jest jako starzec, któremu towarzyszy anioł stanowiący jego natchnienie lub istota prowadząca jego rękę podczas pisania. Do jego atrybutów należy miecz będący narzędziem jego męczeństwa, sakwę z pieniędzmi (nawiązanie do zawodu poborca, który wykonywał, nim przyłączył się do Jezusa) oraz anioła, który czasem go zastępuje³⁰.

FILARY KOŚCIELNE

Na filarach kościoła oddzielających nawę główną od bocznych można znaleźć również wizerunki świętych w postaci obrazów i rzeźb. Na filarach z lewej strony ujrzymy obraz św. Franciszka Serafickiego i rzeźbę św. Antoniego z Padwy. Natomiast z prawej strony dostrzeżemy obrazy Matki Bożej Różańcowej i św. Judy Tadeusza.

Św. Franciszek (1182-1226), a właściwie Giovanni di Pietro di Bernardone, urodził się w Asyżu i pochodził z zamożnej kupieckiej rodziny. Pragnąc żyć w ubóstwie, rozdał cały swój majątek i zaczął żyć jak pustelnik. Początkowo charyzmat życia Franciszka, przyciągający rzesze ludzi chcących go naśladować, budził nieufność papieżstwa, które ostatecznie zaakceptowało nową formę pobożności i zatwierdziło regułę dla zgromadzeń franciszkańskich. W dziejach Kościoła uważany jest za pierwszego stygmatyka. W 1224 r., przebywając w pustelni La Verna (w wersji polskiej to Alwernia), dostał łaski otrzymania ran Chrystusowych. Święty z Asyżu jest patronem kilku zakonów. Na obrazie w kościele karmelitańskim św. Franciszek został ukazany

³⁰ I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 271-272, *passim*.

na tle górzystego krajobrazu w postaci klęczącej z rozpostartymi ramionami, a nad nim unosi się postać serafina z twarzą Jezusa, który nadaje świętemu stygmaty. Jest to dobrze znany i ilustrowany fragment biografii tego świętego. Stygmaty są traktowane jako widzialne znaki na wzór ran Chrystusa³¹.

Święty Antoni (1195-1231), a właściwie Ferdynand Bullone, urodził się w portugalskiej Lizbonie. Jako młody człowiek wstąpił do zakonu kanoników regularnych, przyjmując imię Antoni. Studiował na uniwersytecie w Coimbrze, gdzie w 1220 r. wstąpił do tego zakonu, a później wyruszył w podróż do Asyżu. Za pozwoleniem przełożonych zajmował się kaznodziejstwem ludowym na terenie północnych Włoszech. Jego kazania wymierzone w lichwę i ludzką zachłanność zyskały mu wielką popularność. Później został wykładowcą filozofii na uniwersytecie w Bolonii, a w 1230 r. przeniósł się do Padwy (stąd jego przydomek). Uznawany jest za patrona kilku zakonów oraz górników, małżeństw, narzeczonych, położnic czy ubogich. Figura umieszczona w górnej części filara kościelnego prezentuje św. Antoniego Padewskiego w brązowym habicie franciszkańskim z sznurem, bosy, z brodą i widoczną tonsurą. Święty na jednej ręce trzyma Dzieciątka Jezus, a w drugiej kwiat lilii będący symbolem czystości³².

Na pierwszym filarze po prawej stronie można ujrzyć obraz Matki Bożej Różańcowej. Wizerunek ten jest kopią tego samego przedstawienia, które znajduje się w wadowickiej bazylice, dlatego w niniejszym artykule zrezygnujemy z jego opisywania, odsyłając do wyżej wspomnianej publikacji.³³

Święty Juda Tadeusz na tutejszym obrazie zaprezentowany został w półpostaci w szatach bordowo-zielonych, z wizerunkiem Chrystusa w rękach. Jest on postacią dobrze znaną z Nowego Testamentu. Występuje m.in. w scenie Ostatniej Wieczery. Po śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa zajmował się nauczaniem i czynieniem cudów. Uważa się go za apostoła Judei, Syrii, Edomu i Mezopotamii. W ikonografii zachodniej przedstawia się go z pałąką lub włócznią w ręku, które mają symbolizować poniesioną przez niego męczeńską śmierć (ponieważ został zabity pałkami lub włócznią). Obrazuje się go często w czerwonej szacie lub w brązowo-czarnym płaszczu z obrazem Jezusa w dłoni (mandylionem). Do przypisywanych mu atrybutów zalicza się: kamień, krzyż, księgę, laskę, łódź rybacką, maczugę, miecz, pałki i topór. W sztuce

³¹ B. Adamska, *Ikonografia ołtarzy...*, s. 140-141; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 203-206; A.J. Błachut, *Scena Stygmatyzacji św. Franciszka z Asyżu w programie ikonograficznym ołtarzy w kościołach reformackich w Polsce*, w: *Święty Franciszek z Asyżu w sztuce*, red. M. Lipok-Bierwiazzonek, J. Dębski, Tychy 2009, s. 23-36; J. Dębski, *Święty Franciszek z Asyżu. Typy ikonograficzne w zbiorach polskich*, w: *Święty Franciszek z Asyżu w sztuce...*, s. 77-82.

³² B. Adamska, *Ikonografia ołtarzy...*, s. 141-142; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 66-68.

³³ B. Adamska, *Ikonografia ołtarzy...*, s. 131-132.

wschodniego chrześcijaństwa prezentowany jest jako apostoł ubrany w długie, czerwone, szaty. Ma długie ciemne włosy oraz niedługą siwiejącą brodę. W dłoni trzyma zwinięty lub rozwinięty zwój³⁴.

MALOWIDŁA ŚCIENNE

Teraz przyjrzymy się uważnie malowidłom ściennym znajdujący się w świątyni na Górcie. Pierwsza polichromia pojawiła się w tym wnętrzu w 1926 r., ale nigdzie nie została opisana. Dopiero po II wojnie światowej zdecydowano o wykonaniu nowej. W 1958 r. Marian Konarski, artysta malarz pochodzący z Krzeszowic, pokrył wnętrze kościoła, w tym wszystkie nisze nad arkadami, symbolicznymi obrazami. Malatura ta znana jest jedynie z fotografii prezbiterium kościoła wykonanej przed 1981 r. Na zdjęciu widać wyraźnie wymalowane symbole Alfy i Omegi nad głównym ołtarzem. Nad nimi centralnie umieszczono krzyż w otoczeniu rozchodzących się promieni³⁵. Niewątpliwie motywy te odnoszą się do zapisów Apokalipsy św. Jana i stanowią symboliczne wyobrażenie – w postaci liter alfabetu greckiego – wszechwładnego i wszechmocnego Boga³⁶. W 1982 r. dokonano ponownego malowania wnętrza. Tym razem pracę nad polichromią powierzono znanemu artyście Karolowi Pustelnikowi, który pozostawił symboliczne obrazy hierarchii niebiańskiej tylko w niszach. Poszczególne postacie anielskie ilustrowały hierarchię aniołów opisanych w wersetach Pisma św. czyli: Trony, Panowania, Zwierzchności i Władze. Hierarchia ta została oparta na listach św. Pawła Apostoła oraz nauce ojców Kościoła, jak Grzegorz Wielki, Jan Damasceński czy Dionizy Areopagita (zwany również Pseudo-Dionizym). Według tego ostatniego istnieją trzy hierarchie aniołów, które podzielił znów na kolejne trzy wielkie chóry, dlatego razem jest dziewięć chórów anielskich. Porządek chórów anielskich przedstawia się następująco: Serafinowie, Cherubinowie i Trony – najwyższa hierarchia – są to aniołowie czystej kontemplacji; Władze, Moce, Panowania – pośrednia hierarchia, zwana Chórami Porządku, mająca duże znaczenie w realizacji planu Opatrzności Bożej; Księstwa, Archaniołowie, Aniołowie – najniższa hierarchia realizująca wskazania Chórów Porządku³⁷.

³⁴ I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 292.

³⁵ Cz. Gil OCD, *Święty Józef...*, s. 32.

³⁶ M. Cymbalista, *Wybrane sceny...*, s. 2.

³⁷ M. Fryszkiewicz OFM Conv., *Nadprzyrodzony świat aniołów*, 2000, s. 89; M. Żuraw, *Czym jest i jak wygląda hierarchia anielska?*, PCh24.pl <https://pch24.pl/czym-jest-i-jak-wyglada-hierarchia-anielska/> [dostęp: 30 IX 2021]; E. Błopotocka, *Niedawno usłyszałam, że jest dziewięć chórów niebieskich. Skąd pochodzi wiedza na ten temat?*, Pytam o wiarę, <http://mateusz.pl/pow/020919.htm> [dostęp: 30 IX 2021]; E. Bondyra-Flisiak, *O hierarchii niebiańskiej*, „Niedziela Lubelska”, 2004, nr 43, <https://www.niedziela.pl/arttykul/33592/nd/O-hierarchii->

Ostatnie, współcześnie istniejące polichromie na ścianach świątyni wadowickiego Karmelu zostały wykonane w latach 2003-2004. W wyniku tych prac powstały wizerunki świętych i błogosławionych karmelitańskich oraz osób, które czekają na beatyfikację. Patrząc od ołtarza, po prawej stronie umieszczono wizerunki: Matki Bożej Szkaplerznej, św. Szymona Stocka, św. Rafała Kalinowskiego, św. Teresy z Los Andes, bł. Cyriaka Chavary, św. Teresy Małgorzaty Redi, bł. Dionizego i Redempta, bł. Elżbiety od Trójcy Świętej, Sł. Bożego Franciszka Powiertowskiego, Sł. Bożej Teresy Marchockiej, św. Jana Pawła II. Wizerunki te w większości bazują na fotografiach tych postaci, gdyż większość z nich żyła w ubiegłym stuleciu.

Matka Boża Szkaplerzna została ukazana w pozycji siedzącej na tronie z Dzieciątkiem Jezus usadowionym na jej kolanie. W ręce Madonna trzyma szkaplerz, a u jej stóp znajdują się postacie małych aniołów. Wizerunek ten powstał zapewne na podstawie figury Matki Bożej Szkaplerznej, która znajduje się w klasztorze karmelitów bosych Stella Maris na Górze Karmel w Hajfie. Malowidło to jest w pewnym sensie powtórzeniem wizerunku Matki Boskiej Szkaplerznej w tej samej przestrzeni sakralnej. Zapewne zleceniodawcy, którym był klasztor, zależało na przypomnieniu epizodu z dziejów zakonu, jakim było wydarzenie z XIII stulecia. Wówczas zakon karmelitański przeżywał trudności w związku z dostosowaniem się do życia w Europie, groziła mu nawet kasata. Epizod ze św. Szymonem Stockiem, który doznał wizji szkaplerza, stał się punktem zwrotnym w dziejach zakonu. Pomógł przetrwać karmelitom w nowych warunkach i na zawsze utrwalił obraz wspólnoty jako zakonu maryjnego³⁸.

Poniżej wizerunku maryjnego w prezbiterium możemy zobaczyć św. Szymona Stocka w momencie otrzymywania szkaplerza zakonnego. Obraz ten koresponduje z postacią Matki Bożej z Góry Karmel i niejako stanowi uzupełnienie poprzedniego. Postać św. Szymona ma przypominać o jego wyjątkowej roli w odnowie zakonu w Europie, o jego wkładzie w rozwój maryjnej pobożności oraz zasługach jako świętego szkaplerza karmelitańskiego³⁹.

-niebianskiej [dostęp: 30 IX 2021].

³⁸ Sz.T. Prażkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 11.

³⁹ *Ibidem*, s. 23.

Następny w kolejności został przedstawiony św. Rafał Kalinowski. Ukazano go z profilu w pozie klęczącej z wizerunkiem wadowickiego kościoła klasztornego w tle. Powtórzenie postaci św. Rafała w tej samej przestrzeni służy podkreśleniu wagi i znaczenia tej postaci nie tylko dla dziejów zakonu w Polsce jako jego odnowiciela, lecz także roli, jaką odgrywał u początków wspólnoty w Wadowicach. Do Wadowic przybył wraz z pierwszymi braćmi i przewodził im jako przeor. Zmarł w tutejszym klasztorze w opinii świętości⁴⁰.

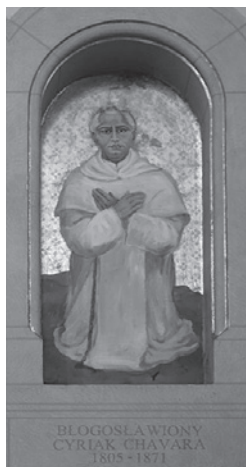
Zaraz za wadowickim świętym znajduje się postać Teresy od Jezusa z Los Andes, czyli Juany Fernández Solar (1900-1920), która urodziła się w Santiago de Chile w zamożnej rodzinie. Od dzieciństwa przejawiała głęboką wiarę, uważając, że Chrystus chce osiąść jej serce na własność. Była młodą wysportowaną kobietą lubiącą jazdę konną, pływanie i grę w tenisa. Już jako czternastolatka deklarowała chęć przystąpienia do Karmelu. Stało się to w 1919 r. w Los Andes, przyjęła wówczas imię Teresy od Jezusa. Prowadziła liczną korespondencję z rodziną i przyjaciółmi, stając się apostołką i wpływając tym samym na rozwój ich życia duchowego. Zmarła na tyfus w 1920 r., niedługo po złożeniu ślubów zakonnych. W 1987 r. papież Jan Paweł II ją beatyfikował, a w 1993 r. kanonizował. Klasztor, w którym żyła i została pochowana, jest narodowym sanktuarium Chile. Jest ona pierwszą świętą chilijską i zarazem pierwszą z zakonu karmelitańskiego w Ameryce Łacińskiej. W kościele w Wadowicach przedstawiono ją w habicie karmelitańskim w pozycji klęczącej z małym krzyżem w ręce. Wizerunek ten odnosi się do jej życia zakonnego, krótkiego, bo trwającego niecały rok, ale wypełnionego cierpieniem. W ten sposób chciała najdoskonalej naśladować ukrzyżowanego Chrystusa⁴¹.

W kolejnej niszy znajduje się postać św. Cyriaka Eliasza Chavary (1805-1871), który urodził się w Kainakary w stanie Kerala w Indiach. Wychował się w katolic-

⁴⁰ *Ibidem*, s. 109-110.

⁴¹ *Ibidem*, s. 119-120; *Ukryta z Chrystusem w Bogu*, red. J.W. Gogol OCD, Kraków 2005.

kiej i religijnej rodzinie obrządku syro-malabarskiego. Po ukończeniu szkoły podstawowej rozpoczął naukę w Niższym Seminarium w Pulipuram. Również tam podjął studia z filozofii i teologii w Wyższym Seminarium Duchownym. W 1829 r. otrzymał święcenia kapłańskie w rycie syro-malabarskim. Będąc jeszcze klerykiem, w seminarium poznał wybitnych kapłanów swego Kościoła, którymi byli ks. Thomas Palackal i ks. Thomas Porukara. Obaj zachęcali księży do prowadzenia życia wspólnotowego, na wzór zakonników. W kościele wadowickiego karmelu został przedstawiony w białym habicie na klęczkach z rękami złożonymi na piersi. Wizerunek ten odnosi się do pracy świętego na rzecz odnowy i wzbogacenia życia chrześcijańskiego w Indiach. Podkreśla jego rolę w dziejach karmelu jako krzewiciela wiary i akcentuje oddanie jedności Kościoła⁴².

Następną niszę wypełnia postać św. Teresy Małgorzaty Redi, czyli Anny Marii Redi (1747-1770), urodzonej w Arezzo we Włoszech. Pochodziła ona ze szlacheckiego i głęboko pobożnego rodu. W dzieciństwie była wychowaną kolegium sióstr benedyktynek. W 1764 r. wstąpiła do florenckiego klasztoru karmelitanek bosych i otrzymała imię Teresy Małgorzaty od Najświętszego Serca Jezusa. Bóg obdarzył ją szczególnym mistycznym doświadczeniem słów św. Jana Apostoła: „Bóg jest miłością”. W zakonie pracowała jako infirmierka. Jej zwyczajem było błogosławienie chorych sióstr obrazem Jezusowej Matki.

Zmarła w klasztorze we Florencji w 1770 r., mając zaledwie 23 lata. Jej kanonizacji dokonał papież Pius XI w 1934 r. Na malowidle przedstawiono ją w habicie karmelitańskim w pozycji na klęczkach i z kwiatami lilii w dłoni. Lilia jest tu jak w przypadku wielu świętych symbolem czystości. Obraz ten przypomina o roli świętej w dziejach karmelu jako postaci czczącej w swym sercu, bez rozgłosu, Jezusa i jego matkę. Dawała ona świadectwo prawdziwej wiary autentycznością swego życia duchowego⁴³.

⁴² Sz.T. Praśkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 93-94; *Św. Cyriak Eliasz od Świętej Rodziny (Cyriak Chavara)*, <https://karmelicibosi.pl/swieci/sw-cyriak-eliasz-od-swietej-rodziny-cyriak-chavara/> [dostęp: 22 VIII 2021].

⁴³ Sz.T. Praśkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 73-74; *Ukryta z Chrystusem...*

W kolejnej niszy przedstawiono wizerunki bł. Dionizego i Redempta. Piotr Berthelot (1600-1638) urodził się w 1600 r. w Honfleur w Normandii, we Francji. Już w młodości poszedł w ślady ojca i został marynarzem. Interesowały go geografia i rysowanie map, więc uczył się kosmografii. Pełnił funkcję geografa i nawigatora królów Francji i Portugalii. W 1635 r., przebywając na Goa, został karmelitą bosym i przyjął zakonne imię Dionizego od Narodzenia, a w 1638 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Z kolei Tomasz Rodriguez da Cunha (1598-1638) urodził się w Pfaresdes w Portugalii. Jako młodzieniec zdecydował się na wyjazd do Indii Wschodnich, gdzie był wojskowym. Dosłużył się stopnia kapitana i dowódcy straży. W 1615 r., przebywając na Goa, wstąpił do Karmelu, gdzie przyjął święcenia i imię Redempta od Krzyża. W klasztorze na

Goa był portierem i zakrystianem. Obaj zakonnicy, Dionizy i Redempt, wyruszyli z poselstwem do sultana Sumatry z misją ewangelizacji muzułmanów. Tam zostali uwięzieni i poddani torturom. Namawiano ich do porzucenia wiary i przyjęcia islamu. Ostatecznie ponieśli śmierć męczeńską. Ich beatyfikacji dokonał papież Leon XIII w 1900 r. W Wadowicach ukazano ich obu w habitach karmelitańskich z palmami męczeństwa w rękach, a jeden z nich trzyma w ręce mały krzyż. Podkreślono w ten sposób ich oddanie wierze i poświęcenie, jakie okazali, nie wypierając się wiary w Chrystusa⁴⁴.

Następną niszę zajmuje wizerunek bł. Elżbiety od Trójcy Świętej, czyli Elżbiety Catez (1880-1906), która urodziła się w obozie wojskowym we wsi Avor, gdzie stacjonował oddział jej ojca. Po śmierci ojca matka zabrała ją wraz z siostrami do Dijon. Ponieważ była uzdolniona muzycznie, uczyła się w konserwatorium gry na fortepianie. Jednak w 1901 r., mimo początkowego sprzeciwu matki, zdecydowała się wstąpić do klasztoru karmelitanek bosych w Dijon i przyjęła imię Elżbieta od Trójcy Świętej. Kilka lat później zaczęła chorować na niedoczynność nadnerczy. U kresu życia jej stan zdrowia się pogorszył i unieruchomił ją w łóżku. Zmarła w 1906 r., w wieku 26 lat.

⁴⁴ Sz.T. Praśkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 63-64.

Została beatyfikowana przez papieża Jana Pawła II w 1984 r., a jej kanonizacji dokonał papież Franciszek w 2016 r. W kościele wadowickim przedstawiono ją również w habicie karmelitańskim. W jednej dłoni trzyma różaniec, a w drugiej książeczkę do modlitwy. Obraz ten bazuje na wizerunku, jaki opracowano na potrzeby ceremonii kanonizacji tej świętej. Ma przypominać współczesnym wierzącym prawdę o tym, że Bóg mieszka w każdym z nas. Swoją postawą św. Elżbieta przypomina o znaczeniu modlitwy w życiu każdego chrześcijanina. Ona uczyniła z niej drogę swego życia⁴⁵.

Dalej znajdziemy wizerunek Sługi Bożego Franciszka Powiertowskiego, a właściwie Jerzego Powiertowskiego (1917-1944), który przyszedł na świat w Warszawie. Po ukończeniu gimnazjum rozpoczął jednocześnie naukę w Wyższej Szkole Muzycznej i pracę w zakładzie kra- wieckim swego ojca. Już pod koniec II wojny światowej wstąpił w szeregi zakonu karmelitańskiego w Czernej (1944), gdzie przybrał imię Franciszek od św. Józefa. Niestety w sierpniu 1944 r. poniósł śmierć rozstrzelany przez Niemców. Został włączony do procesu beatyfikacyjnego kolejnej grupy męczenników czasów faszyzmu. Został on przedstawiony jako młody mężczyzna w habicie karmeli- tańskim, który w złożonych dłoniach trzyma palmę mę- czeństwa. Przypomnienie jego wizerunku pełni funkcję

przesłania dla wierzących, w szczególności zaś dla poszukujących sensu swojego życia. On sens swojego żywota widział w całkowitym ukierunkowaniu swojej egzystencji na Boga. Brat Franciszek postrzegał modlitwę jako środek umożliwiający mu nawiązywanie kontaktu z Bogiem⁴⁶.

Kolejną postacią przedstawioną w niszy na ścianie nawy głównej jest św. Jan Paweł II. Źródłem inspiracji dla tego wizerunku były zapewne fotografie wykonane u kresu życia papieża Polaka. Przedstawiono go w białej papieskiej sutannie w pozycji siedzącej. Na jego szyi zwisa karmelitański szkaplerz. Karol Wojtyła (1920-2005), czy- li św. Jan Paweł II, to postać powszechnie znana w Polsce i na świecie. Na jego temat powstały liczne opracowania naukowe oraz popularnonaukowe. W związku z tym

⁴⁵ *Ibidem*, s. 106-107; C. de Meester, *Elżbieta od Trójcy Świętej. Biografia*, Poznań 2015.

⁴⁶ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Wielu z nich kształciło się lub pracowało w Wadowicach. Męczennicy polskiego Karmelu Terezańskiego*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2018, nr 2, s. 246; Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 193; W. Kiwior OCD, *Franciszek Jerzy Powiertowski OCD (1917-1944)*, w: *Karmelici boski w Polsce 1605-2005. Księga jubileuszowa*, red. Cz. Gil OCD, Kraków 2005, s. 469-504; W. Kiwior OCD, *W poszukiwaniu sensu życia. Sługa Boży Franciszek Jerzy Powiertowski (1917-1944)*, Kraków 2012.

w niniejszym artykule jego biografia zostanie ograniczona do wątku Karmelu w życiu papieża Polaka. Przyszły papież jeszcze jako młody człowiek często przychodził do wadowickiego kościoła św. Józefa przy klasztorze Karmelitów Bosych. Otrzymał tu formację duchową, korzystał z sakramentu pokuty oraz brał udział w nabożeństwach. To w nim po pierwszej komunii św., przed ołtarzem Matki Bożej Szkaplerznej, otrzymał swój pierwszy szkaplerz. Od tej pory zawsze go nosił i nie zastąpił medalikiem szkaplerznym⁴⁷. Po śmierci Jan Pawła II karmelici poprosili kardynała Stanisława Dziwisza o papieski szkaplerz do klasztoru. Prośbę przyjęto i obecnie relikwia papieskiego szkaplerza jest eksponowana w złotej rozecie na ścianie po lewej stronie ołtarza MB Szkaplerznej. W 2004 r. obraz św. Józefa w kościele klasztornym przyozdobiony został szczególnym wotum – Pierścieniem Rybaka Ojca Świętego Jana Pawła II, a kościół Karmelitów Bosych Na Górcie otrzymał nazwę Sanktuarium św. Józefa⁴⁸.

Po lewej stronie nawy głównej przedstawiono: proroka Eliasza, bł. Alfonsa Marię Mazurka, św. Teresę Benedyktę od Krzyża, bł. Franciszka Palau y Quer, św. Marię Maravillas Pidal, bł. Męczenników Rewolucji Francuskiej, Sł. Bożą Teresę Kierocieńską – „Matkę Zagłębia”, Sł. Bożego Anzlema Gądka, Sł. Bożą Kunegundę Siwiec oraz o. Rudolfa Warzechę.

Eliasz jest jednym z proroków Starego Testamentu żyjącym w IX w. przed Chrystusem w północnym państwie Izraela. Jego dzieje opisano na kartach I Księgi Królewskiej w kontekście panowania Króla Achaba. Dzięki jego gorliwej modlitwie ofiara dla Boga została przyjęta i spadł deszcz, a lud został nawrócony. Mimo cudu Jezabel, żona króla Achaba, nadal prześladowała proroka, więc Eliasz musiał się ukrywać na pustyni. Aby nie umarł z głodu, Bóg posyłał mu kruka z pokarmem. Według zapisów biblijnych Eliasz został żywym wzięty do nieba. W ikonografii wczesnochrześcijańskiej proroka przedstawiano często jako młodzieńca w tunice i paliuszu. W średniowieczu jego wizerunek zmieniono, ukazując go jako siwego starca ubranego w długą opończę z koziej skóry i z bosymi stopami. Zazwyczaj prawą ręką błogosławi, w lewej dzierży zwój z napisem: „Gorliwie stawałem w obronie Pana, Boga Zastępów, gdyż synowie izraelscy porzucili przymierze z Tobą” (1 Krl 19, 10). Najpopularniejszym motywem w przed-

⁴⁷ J. Zieliński OCD, *Karol Wojtyła. Karmelitańskie spotkania*, Kraków 2016, s. 24-29.

⁴⁸ Cz. Gil OCD, *Święty Józef...*, s. 28-37.

stawieniach tego proroka jest scena, w której jest on zabierany do nieba na ognistym wozie zaprzężonym w skrzydlate rumaki. Czasem wóz proroka podąża w stronę nieba po tęczy. U stóp wozu znajduje się postać Elizeusza, następcy Eliasza, który chwyta spadający płaszcz mistrza. Z wizerunkiem tego proroka mamy do czynienia również w przedstawieniach sceny Przemienienia Pańskiego, gdy w geście modlitewnym stoi po prawicy Chrystusa. Występują także jego wizerunki w otoczeniu kruków lub aniołów dostarczających mu pokarm. Prorok Eliasz został przedstawiony w Wadowicach jako mężczyzna z długą, siwą brodą, ubrany w białe szaty okryte futrem. W zasadzie przedstawiono go jako pustelnika. W Karmelu jest on traktowany jako protoplasta zakonu. Tak ojcowie Kościoła, jak i tradycja karmelitańska traktują modlitwę proroka o deszcz dla Izraela jako formę kontemplacji prawdy o tym, że przez Matkę Bożą przyszło odkupienie ludzkości. Dlatego też na górze Karmel, z której pochodzi zakon, wznosił on pierwszą świątynię dedykowaną Maryi. Karmelici uważają starotestamentowego proroka za punkt odniesienia dla siebie, jako prototyp karmelitańskiej świętości. Duchowość tej wspólnoty została zbudowana na doświadczeniu Eliasza. Opiera się na jego życiu w Bożej obecności, umiłowaniu samotności, łączeniu modlitwy z pracą oraz nieustannym rozważaniu słowa Bożego⁴⁹.

W następnej niszy po starotestamentowym proroku przedstawiono postać bł. Alfonsa Marii Mazurka, czyli Józefa Mazurka (1891-1944), który urodził się we wsi Baranówka pod Lubartowem. Zaraz po ukończeniu Małego Seminarium karmelitów bosych w Wadowicach oraz miejscowego gimnazjum humanistycznego zdecydował się w 1908 r. wstąpić do nowicjatu w Czernej. Przyjął wówczas imię Alfons Maria od Ducha Świętego. Po złożeniu ślubów zakonnych studiował w Krakowie, Linzu, a następnie we Wiedniu. Na lata 1920-1930 w jego życiu przypada okres wyjątkowo intensywnej pracy w Niższym Seminarium Karmelitów Bosych w Wadowicach, w którym pełnił funkcję nauczyciela i wychowawcy młodzieży. Od 1930 r. powierzono mu funkcję przeora i ekonomy klasztoru w Czernej. Był doskonałym organizatorem i dzięki niemu wprowadzono

wiele nowinek technicznych, jak tarasowy ogród warzywiny na przyklasztornym wzgórzu, elektrownia wodna na rzece Eliaszówce czy doprowadzenie bieżącej wody do klasztoru. Ofiarnie służył wiernym zarówno w konfesjonale, jak i na ambonie.

⁴⁹ Sz.T. Praśkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 15-16; I. Chisesi, *Co to za święty?*, s. 164-165.

Poniósł śmierć męczeńską rozstrzelany przez hitlerowców w 1944 r. w Nawojowej Górze koło Krzeszowic. Jego beatyfikacji, wraz z gronem stu siedmiu męczenników polskich, dokonał Jan Paweł II w 1999 r. Podstawą dla malowidła bł. Alfonsa były zapewne istniejące do dzisiaj fotografie. Ukazano go w habitie karmelitańskim z palmą męczeństwa. Za nim umieszczono wizerunek klasztoru w Czernej, z którym błogosławiony był szczególnie związany przez ostatnie 14 lat życia⁵⁰.

W niszy obok znajduje się postać św. Teresy Benedykty od Krzyża, czyli Edyty Stein (1891-1942), męczenniczki i patronki Europy. Urodziła się we Wrocławiu w wielodzietnej żydowskiej rodzinie. Po śmierci ojca matka zajmowała się wychowaniem dzieci i zarządzaniem rodzinną firmą. Jako młoda kobieta Stein przeżyła kryzys światopoglądowy i deklarowała się jako ateistka. W 1911 r. rozpoczęła studia uniwersyteckie we Wrocławiu, które później kontynuowała w Getyndze u znanego filozofa Edmunda Husserla. Po obronie doktoratu była jego asystentką. Z powodu nastrojów antyżydowskich na uniwersytecie odeszła. W 1922 r. po lekturze pism św. Teresy z Ávili zdecydowała się przyjąć chrzest oraz sakrament bierzmowania. Jako czterdziestodwuletnia kobieta postanowiła wstąpić do Karmelu w Kolonii. Przyjęła wówczas imię Teresa Benedykta od Krzyża. Ze względu na prześladowania hitlerowskie przeniosła się do klasztoru w Echt w Holandii. Tam została aresztowana, a następnie wywieziona do Oświęcimia, gdzie ją zamordowano w 1942 r. Jej beatyfikacja miała miejsce w Rzymie 1998 r. i dokonał jej papież Jan Paweł II. W omawianym kościele ukazano ją w habitie karmelitańskim na klęczkach. W rękach trzyma palmę męczeństwa, a na ziemi znajdują się otwarte i zamknięte księgi, które nawiązują do wątków naukowych w jej życiu. W tle za nią umieszczono słupy z drutem kolczastym, które przywołują wspomnienie jej męczeńskiej śmierci w obozie zagłady. Życie św. Teresy charakteryzowało się przede wszystkim odważnym poszukiwaniem prawdy. Czyniła to zarówno na płaszczyźnie intelektualnej, jak i kulturowej. Poprzez swoją męczeńską śmierć dała świadectwo wiary w sens etyczny zasad współżycia oraz miłości do Kościoła i narodu żydowskiego⁵¹.

⁵⁰ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 168-169; Sz.T. Praškiewicz OCD, *Błogosławiony Alfons Maria Mazurek. Pierwszy beatyfikowany męczennik polskiego Karmelu*, w: *Karmelici bosci w Polsce 1605-2005...*, s. 429-443; Sz.T. Praškiewicz OCD, *Błogosławiony Ojciec Alfons Maria Mazurek. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2001, s. 34-42.

⁵¹ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 164-165; A.U. Müller, M.A. Neyer OCD, *Edyta Stein - św. Teresa*

mistycznych. Stworzył nowe zgromadzenia karmelitów i karmelitanek zajmujące się apostołstwem. Kilkakrotnie był w Rzymie. Wydawał tygodnik „El Ermitano” (Pustelnik), w którym opisywał swoje mistyczne przeżycia. Zmarł w założonym przez

Następną niszę zajmuje wizerunek bł. Franciszka Palau y Quer (1811-1872), który określany jest jako mistyk „zakochany w Kościele”. Urodził się w Aytonie koło Lérida w Hiszpanii w wielodzietnej rodzinie. Jako młody człowiek po opuszczeniu domu rodzinnego zamieszkał u jednej z siostr w Lérida, gdzie uczył się, a następnie wstąpił do seminarium. W 1832 r. wstąpił do Karmelu w Barcelonie, który potem spalono. Po święceniach kapłańskich został misjonarzem ludowym. W związku z prześladowaniami Kościoła w Hiszpanii wyjechał do pobliskiej Francji, gdzie prowadził działalność duszpasterską. Po powrocie do kraju w 1851 r. w Barcelonie założył „Szkołę Cnót”, zajmującą się katechizacją osób dorosłych. Pod wpływem oskarżeń o podburzanie robotników szkole wkrótce zamknięto, a Franciszka wysłano na Ibizę, gdzie doświadczył przeżyć mistycznych. Stworzył nowe zgromadzenia karmelitów i karmelitanek zajmujące się apostołstwem. Kilkakrotnie był w Rzymie. Wydawał tygodnik „El Ermitano” (Pustelnik), w którym opisywał swoje mistyczne przeżycia. Zmarł w założonym przez siebie klasztorze w Tarragonie w 1872 r. Jego beatyfikacji dokonał papież Jan Paweł II w 1988 r. W wadowickim kościele został ukazany w habitie karmelitańskim z jedną ręką wzniesioną do błogosławieństwa, w drugiej zaś trzymając księgę. Przedstawienie to odnosi się do prezentacji błogosławionego jako niestrudzonego sługi Kościoła, misjonarza ludowego, kaznodziei, pisarza i kierownika duchowego⁵².

Kolejna nisza przedstawia obraz św. Marii Maravillas od Jezusa, czyli Marii Maravillas Pidal y Chico de Guzmán, która urodziła się w Madrycie w wielodzietnej arystokratycznej rodzinie. Jej ojciec był m.in. ambasadorem Hiszpanii przy Stolicy Apostolskiej oraz pełnił funkcję ministra gospodarki. Mając 21 lat, wstąpiła do Karmelu El Escorial

Benedykta od Krzyża. Biografia, Kraków 2019; M.A. Neyer OCD, *Edyta Stein. Życie św. Teresy Benedykty od Krzyża w dokumentach i fotografiach*, Kraków 2014; A. MacIntyre, *Edyta Stein. Prolog filozoficzny 1913-1922*, Kraków 2019.

⁵² Sz.T. Prażkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 87-88; E. Pachó OCD, *Franciszek Palau Quer – Zakochany w Kościele*, Kraków 2019.

w Madrycie, przyjmując imię Maria Maravillas od Jezusa. W tym 1926 r. zorganizowała klasztor w Cerro de los Angeles, gdzie skupiła się duża grupa mniszek. W 1933 r. założyła następny klasztor w Kottayam w Indiach. Po wojnie domowej w Hiszpanii (1936) przyczyniła się do obudowy zniszczonych klasztorów. W 1972 r. założyła Stowarzyszenie św. Teresy. Zajmowała się również organizacją licznych fundacji charytatywnych, zakładając m.in. szkoły dla dzieci. Zmarła 1974 r. w La Aldehuela. Jej kanonizacji dokonał papież Jan Paweł II w 2003 r. W Wadowicach ukazano ją na kłęczkach, z dłońmi złożonymi do modlitwy. Jest to przedstawienie stylu życia, jaki obrała św. Maria Maravillas. Prym wiodły w nim modlitwa i umartwianie się. Pragnęła Bożej chwały i zbawienia dusz. Żyła w prawdziwym ubóstwie i zza klauzury wspomagała potrzebujących. Jej pobożność była nacechowana maryjnością. Matkę Boską określała jako naszą matkę, która uczy cnoty pokory⁵³.

Nisza obok prezentuje postacie Błogosławionych Męczenników Rewolucji Francuskiej, których wyobrażono jako trzech karmelitów z palmami męczeństwa w rękach. Wizerunek ten odnosi się do wydarzeń z czasów rewolucji, która ogarnęła Francję pod koniec XVIII w., wrogo nastawionej do życia zakonnego. W czasie jej trwania zniesiona wszystkie zakony, z wyjątkiem tych użytecznych społecznie (np. opieka nad chorymi). Niebawem skasowano wszystkie zakony, a duchownych zobowiązano do złożenia przysięgi na konstytucję. Odmowa wystarczała do aresztowania i skazania na śmierć przez ścięcie na gilotynie. Nie są znane liczby karmelitów francuskich będących ofiarami represji. Tylko niektórzy z nich są znani z imienia. W 1791 r. zamordowano w Lyonie 4 z nich. Rok później w La Rochelle z innymi zakonnikami zginęło 10 karmelitów bosych. W 1792 r. władze rewolucyjne chciały deportacji wszystkich opornych duchownych do Gujany. Skazani ostatecznie trafili na wyspę Aix i tam pozostali przez kilka miesięcy. Skazańcy, umieszczeni w nieludzkich warunkach, cierpieli głód, pragnienie, wszy, choroby, upokorzenia fizyczne i moralne. Do chwili ich uwolnienia w 1795 r. przy życiu pozostało ich zaledwie 282. Zmarłych pochowano na wyspach Aix i Madame w zbiorowych mogiłach. Wielu z uwięzionych kapłanów dało dowody

⁵³ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 185-186; Karmelitanki Bose z Cerro de los Angeles i z la Aldehuela, *Święta Maravillas od Jezusa. Biografia*, Poznań 2016; *Święta Maria Maravillas od Jezusa (Maravillas Pidal) 1891-1974*, w: [karmel.pl/święta-maria-maravillas-od-jezusa-maravillas-pidal-1891-1974/](https://www.karmel.pl/swieta-maria-maravillas-od-jezusa-maravillas-pidal-1891-1974/) [dostęp: 30 IX 2021].

braterskiej miłości i poddania się woli Bożej w chwili najcięższej próby. Trzech z nich było karmelitami bosymi: o. Jan Chrzyciel Duverneuil, o. Michał Alojzy Brulard i o. Jakub Gagnot. Beatyfikacji męczenników, w tym wspomnianych 3 karmelitów bosych, dokonał Jan Paweł II w 1995 r. w Rzymie. Dołączyli oni do 16 karmelitanek bosych z Compiègne, zgilotynowanych w 1794 r., a beatyfikowanych przez papieża Piusa X w 1906 r.⁵⁴

Malowidło znajdujące się w kolejnej niszy przedstawia służebnicę Bożą Teresę Kierocińską, czyli Janinę Kierocińską (1885-1946), która urodziła się w Wieluniu w wielodzietnej rodzinie. Mimo sprzeciwu ojca chciała wstąpić do zakonu i dlatego w 1903 r., wbrew jego woli, wyjechała do Warszawy, gdzie wstąpiła do klasztoru sióstr szarytek. Na żądanie ojca musiała powrócić do domu. Dopiero w 1909 r., po spotkaniu z karmelitą o. Anzelmem Gądkiem, wstąpiła do świeckiego Karmelu w Krakowie. Została współzałożycielką i przywódczynią Zgromadzenia Karmelitanek Dzieciątka Jezus, założonego przez ojca Anzelma, i kierowała nim przez 25 lat. Zmarła w 1946 r. w Sosnowcu. W latach 1983-1988 toczył się jej proces beatyfikacyjny zakończony uznaniem heroiczności jej cnót. W świątyni wadowickiego karmelu została ukazana zapewne na podstawie zachowanych fotografii. Na opisywanym wizerunku stoi w habitach karmelitańskim w towarzystwie dzieci – chłopca i dziewczynki. Jedną rękę trzyma na głowie dziewczynki, a drugą obejmuje chłopca za ramię. Odniesiono się tu do wielkiej pracy, jaką Matka Teresa podjęła w Sosnowcu. Bowiem w sposób szczególny troszczyła się o los osieroconych dzieci, starając się w jakiś sposób zastąpić im matkę. Prowadziła również pracownię haftu i szycia dla dziewcząt, potem założyła przedszkole i szkołę podstawową. Krąg ludzi z czasem powiększał się o rodziny dzieci, które uczęszczały do przedszkola sióstr lub do szkoły⁵⁵.

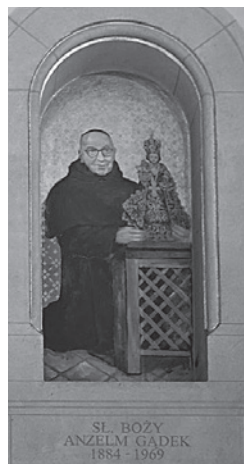
Następna nisza prezentuje postać sługi bożego o. Anzelma Gądka, a właściwie Macieja Gądka (1884-1969), który urodził się w Marszowicach koło Niegowici. Od 1895 r. przebywał w Wadowicach, gdzie był alumnem konwiktu karmelitańskiego i uczniem miejscowego gimnazjum. W 1901 r. w Czernej przyjął habit karmelitań-

⁵⁴ Sz.T. Praśkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 75-76, 79-80.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 194; W. Misztal, *Sługa Boża Matka Teresa od Św. Józefa, Janina Kierocińska Matka Zagłębia*, Kraków 2008; J. Zieliński OCD, *Matka Zagłębia. Życie Służebnicy Bożej Teresy Kierocińskiej*, Kraków 2014.

ski oraz przybrał imię Anzelm od św. Andrzeja Corsini, a w 1902 r. złożył śluby zakonne. Następnie wyjechał na studia teologiczne do Rzymu, gdzie w 1907 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1908-1918 r. był wykładowcą teologii w Krakowie, Linzu i Wiedniu, pełniąc jednocześnie funkcję wychowawcy kleryków. Znany był także z działalności duszpasterskiej – był kierownikiem duchowym, rekolekcjonistą i kaznodzieją. W Krakowie doprowadził do powstania Bractwa Praskiego Dzieciątka Jezus, które prowadził. Na lata 1918-1920 przypada pełnienie przez niego funkcji przeora w Wadowicach. Wówczas założył Niższe Seminarium. W czasie II wojny światowej prowadził nadal działalność dydaktyczną i formacyjną, a także angażował się w pomoc duchową i materialną na rzecz polskich uchodźców. Ostatnie lata swojego życia spędził w klasztorze w Łodzi, gdzie w 1969 r. zmarł samotnie w swojej celi zakonnej. Od 1990 r. jego doczesne szczątki znajdują się w krypcie w przedsionku kościoła Karmelitów w Łodzi. W kościele św. Józefa ukazano go na podstawie jego istniejących fotografii. Przedstawiony został w habicie karmelitańskim, na klęczkach, a rękoma obejmuje figurkę Dzieciątka Jezus ustawioną na niskim stoliku. W przedstawieniu tym odniesiono się do czci, jaką Anzelm oddawał Dzieciątku Jezus. Wraz ze wspomnianą wcześniej Matką Teresą Kierocińską był współzałożycielem Zgromadzenia Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus. Dla niego i powstałego zgromadzenia wzorem był Syn Boży. Uważał, że należy się ćwiczyć się w cnotach dziecięctwa Bożego, takich jak: miłość, pokora, radość, bezgraniczne zawierzenie planom Opatrzności Bożej⁵⁶.

Przedostatnią niszę zajmuje postać Sługi Bożej Kune-gundy Siwiec (1876-1955), która była świecką karmelitanką i mistyczką. Urodziła się w Stryżawie. Jako dwudziesto-letnia dziewczyna pod wpływem nauk misyjnych podjęła decyzję o zerwaniu zaręczyn i złożeniu prywatnych ślubów czystości. Wstąpiła wówczas do Trzeciego Zakonu Karme-litańskiego i przyjęła imię Teresa od Dzieciątka Jezusa. Dla

⁵⁶ Sz.T. Prażkiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 194, *Sługa Boży ojciec Anzelm Gądek OCD w służbie życia konsekrowanego*, red. S. Urbański, Warszawa 2010.

miejscowych była ludową katechetką, która przygotowywała babiogórskich górali do przyjęcia sakramentów. Przykład jej życia, w cierpieniu i służbie bliźnim, stał się dla nich wzorem. W czasie II wojny światowej uczyniła ofiarę ze swego życia w intencji zachowania Stryszawy przed groźącą wiosce pacyfikacją i wywózką do Oświęcimia. Zmarła w opinii świętości w 1955 r. Inspiracją dla jej wizerunku w wadowickim Karmelu były zapewne jej fotografie, które się zachowały. Ukazana jest w pozycji stojącej, w świeckim ubraniu – w czerwonej spódnicy we wzór kwiatowy, czyli typowym stroju ludowym górali babiogórskich. Jej ramiona okrywa brązowa chusta z frędzlami. Za nią znajduje się zielony pejzaż z kapliczką. W wizerunku tym podkreślono pochodzenie Sługi Bożej oraz jej związek z wadowickim zgromadzeniem⁵⁷.

Ostatnią niszę po lewej stronie nawy głównej wypełnia wizerunek o. Rudolfa Warzechy, czyli Stanisława Warzechy (1919-1999), który urodził się w Bachowicach, koło Spytkowic. Był uczniem Gimnazjum Karmelitanów Bosych w Wadowicach. Po zdaniu matury w 1938 r. zdecydował się wstąpić do Karmelu. W 1944 r. przyjął święcenia kapłańskie i przybrał imię Rudolf od Przebicia Serca św. Teresy. Przez wiele lat posługi kapłańskiej pełnił różne funkcje. Był wychowawcą młodego pokolenia karmelitanów, podprzeorem w różnych klasztorach, a nawet radnym prowincji. Szczególnie doceniano jego poświęcenie przy kierownictwie duchowym, posłudze w konfesjonale, prowadzeniu dni skupienia czy organizacji rekolekcji. Bardzo oddany był również apostołstwu chorych. Zmarł w 1999 r.

w wadowickim klasztorze w opinii świętości. Obraz o. Rudolfa stworzono na podstawie zachowanych fotografii. Został on przedstawiony w habitie karmelitańskim, w pozycji klęczącej na posadzce w biało-czarnej szachownicy. W wizerunku tym oddano prostotę i pokorę karmelity⁵⁸.

Opisana powyżej ikonografia ołtarzy i malowideł ściennych kościoła św. Józefa przy klasztorze Karmelitanów Bosych w Wadowicach świadczy o wielkim bogactwie treści, jakie niosą ze sobą przedstawienia znajdujące się we wnętrzu tej świątyni. Wątki treściowe koncentrują się wokół trzech tematów: karmelitańskiego, komme-

⁵⁷ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Kunegunda Siwiec ze Stryszawy: osoba i przesłanie*, „Polonia Sacra”, 2019, nr 23, nr 4 (58), s. 23-41; Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 194, A. Matusiak, *Kunegunda Siwiec. Mistyczka miłosierdzia*, Kraków 2017.

⁵⁸ Sz.T. Praškiewicz OCD, *Niebo Karmelu...*, s. 194; Cz. Gil OCD, *O. Rudolf Warzecha (1919-1999)*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 232-254; Cz. Gil OCD, *Święty Józef...*, s. 51-56.

moracyjnego i maryjnego, wzajemnie się przenikających, przez co tworzą wielopoziomą narrację.

W toposie karmelitańskim zwrócono uwagę na spuściznę duchową zgromadzenia od ukazania jego korzeni sięgających czasów eremickich w Ziemi Świętej (pustelnictwo) poprzez adaptację zakonu do życia monastycznego po wielką reformę św. Teresy z Ávili i św. Jana od Krzyża, będącą pochwałą życia kontemplacyjnego i zarazem powrotem do tradycji zakonu. W wątku kommemoracyjnym istotne wydaje się przypomnienie postaci ważnych dla zakonu, jak wspomniani wyżej reformatorzy czy św. Szymon Stock, ale również bardzo mocne zaakcentowanie postaci zupełnie nowych, bowiem wśród świętych, błogosławionych czy Sług Bożych znaleźć można postacie z minionego stulecia. Są to osoby ważne dla całej rodziny karmelitańskiej, ale również istotne z punktu widzenia historii klasztoru w Wadowicach, bowiem wielu z przedstawionych było w nim obecnych i wywarli wpływ na jego wspólnotę. Poznajemy nie tylko ich wizerunki, ale również historie ich życia, a także drogę do osiągnięcia nieba. Jeśli chodzi o motyw maryjny w omawianym kościele, koncentruje się on na postaci Pani Karmelu jako patronce, opiekunce i dobrodziejce całej wspólnoty. Dano temu wyraz nie tylko fundując osobny ołtarz poświęcony jej osobie, lecz także poprzez przypomnienie jej postaci w malowidłach umieszczonych w prezbiterium.

W związku z powyższym należy zauważyć, że wyposażenie kościoła klasztornego św. Józefa wydaje się posiadać cechy indywidualne mimo poruszania się wokół tematów tradycyjnie podejmowanych w dekoracjach eremów karmelitańskich – jak założyciele, tradycja zakonna czy duchowość maryjna. Wylania się z tego obraz jednolitego przekazu ikonograficznego, wyrażonego za pomocą rzeźby i malarstwa, który przekazuje wyraźny komunikat odbiorcom wadowickiego klasztoru.

Bibliografia

- Adamska B., *Ikonoграфия ołtarzy bazyliki w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 119-148.
- Adamska J.I., *Biorę życie takim, jakim ono jest. Rzecz o św. Rafale Kalinowskim*, Kraków 2003.
- Bator Z., *Współczesna ikona Boga Ojca. Nowatorstwo czy herezja?*, „Teologia w Polsce”, 2015, nr 9,1, s. 99-102.
- Bender R., *Powstaniec-zakonnik*, Warszawa 1977.
- Błachut A.J., *Scena Stygmatyzacji św. Franciszka z Asyżu w programie ikonograficznym ołtarzy w kościołach reformackich w Polsce*, w: *Święty Franciszek z Asyżu w sztuce*, red. M. Lipok-Bierwiaczonek, J. Dębski, Tychy 2009, s. 23-36.
- Chiesi I., *Co to za święty? Sztuka czytania obrazów. Słownik ikonografii*, Kielce 2018.

- Cymbalista M., *Wybrane sceny apokaliptyczne w ikonografii starocerkiewnej*, <https://issuu.com/innowica/docs/mariacymbalista1> [dostęp: 18 IX 2021].
- Dębski J., *Święty Franciszek z Asyżu. Typy ikonograficzne w zbiorach polskich*, w: *Święty Franciszek z Asyżu w sztuce*, red. M. Lipok-Bierwaczonok, J. Dębski, Tychy 2009, s. 77-82.
- Doniec G., *Święta Maria Magdalena de' Pazzi w barokowym Krakowie czyli analiza „Lilii florenckiej albo cudownego żywotu serafickiej panny...”*, Kraków 2007.
- Działo M., *Teresa Wielka św.*, „Sakralne Dziedzictwo Małopolski”, 2021, <https://sdm.upjp2.edu.pl/ludzie/teresa-wielka-sw> [dostęp: 18 IX 2021].
- Filarska B., *Typiczne przedstawienia eucharystii w ikonografii IV wieku*, w: „Roczniki Humanistyczne”, 1987, t. XXXV, z. 4, 1987, s. 37-40.
- Fryszkiewicz M., OFM Conv., *Nadprzyrodzony świat aniołów*, 2000.
- Giemza J., Słownik ikonograficzny, http://serwer1363362.home.pl/Pielgrzymka/Start/Varia_files/%C5%82ownik_ikonograficzny.pdf [dostęp: 18 VIII 2022].
- Gil Cz., OCD, *Karmelici bosy w Wadowicach*, 2010.
- Gil Cz., OCD, *O. Rudolf Warzecha (1919-1999)*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 232-254.
- Gil Cz., OCD, *Święty Józef. Patron wadowickiej Górki*, Kraków 2004.
- Karmelitanki Bose z Cerro de los Angeles i z la Aldehuela, *Święta Maravillas od Jezusa. Biografia*, Poznań 2016.
- Kiwior W., OCD, *Franciszek Jerzy Powiertowski OCD (1917-1944)*, w: *Karmelici bosy w Polsce 1605-2005. Księga jubileuszowa*, red. Cz. Gil OCD, Kraków 2005, s. 469-504.
- Kiwior W., OCD, *W poszukiwaniu sensu życia. Sługa Boży Franciszek Jerzy Powiertowski (1917-1944)*, Kraków 2012.
- Krawczyk R., *Typ Chrystusa Pana w Starym Testamencie*, „Studia Warmińskie” 2003, t. XL, s. 7-14.
- Kronika klasztoru karmelitów bosych w Wadowicach 1892-1921*, oprac. Cz. Gil OCD, Kraków 2009.
- MacIntyre A., *Edyta Stein. Prolog filozoficzny 1913-1922*, Kraków 2019.
- Małecki J.M., *Kult św. Magdaleny de Pazzi w barokowym Krakowie*, „Folia Historica Cracoviensia”, 1997-1998, vol. 4-5, s. 177-184.
- Mandziuk J., *Kult Dzieciątka Jezus w Kościele Katolickim*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 2004, nr 11, s. 115-130.
- Matusiak A., *Kunegunda Siwiec. Mistyczka miłosierdzia*, Kraków 2017.
- de Meester C., *Elżbieta od Trójcy Świętej. Biografia*, Poznań 2015.
- Miształ W., *Sługa Boża Matka Teresa od Św. Józefa, Janina Kierocińska Matka Zagłębia*, Kraków 2008.
- Müller A.U., Neyer M.A., OCD, *Edyta Stein – św. Teresa Benedykta od Krzyża. Biografia*, Kraków 2019.
- Neyer M.A., OCD, *Edyta Stein. Życie św. Teresy Benedykty od Krzyża w dokumentach i fotografiach*, Kraków 2014.
- Pacho E., OCD, *Franciszek Palau Quer – Zakochany w Kościele*, Kraków 2019.
- Petry-Mroczkowska J., *Teresa z Lisieux. Siostra wierzących i wątpiących*, WAM, Kraków 2012.
- Prąskiewicz Sz.T., OCD, *Błogosławiony Ojciec Alfons Maria Mazurek. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2001.
- Prąskiewicz Sz.T., OCD, *Błogosławiony Alfons Maria Mazurek. Pierwszy beatyfikowany męczennik polskiego Karmelu*, w: *Karmelici bosy w Polsce 1605-2005. Księga jubileuszowa*, red. Cz. Gil OCD, Kraków 2005, s. 429-443.
- Prąskiewicz Sz.T., OCD, *Kult św. Józefa w Zakonie i Klasztorze Karmelitańskim w Wadowicach*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2015, nr 18, s. 70-84.

- Prąskiewicz Sz.T., *Kunegunda Siwec ze Stryszawy: osoba i przesłanie*, „Polonia Sacra” 23, 2019, nr 4, s. 23-41.
- Prąskiewicz Sz.T., OCD, *Niebo Karmelu. Świeci i błogosławieni rodziny karmelitańskiej lub z nią związani*, Wadowice–Przemysł 2018.
- Prąskiewicz Sz.T., OCD, *Wielu z nich kształciło się lub pracowało w Wadowicach. Męczennicy polskiego Karmelu Terecjańskiego*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2018, nr 21, s. 237-248.
- Prokop K.R., *Św. Rafał Kalinowski*, Seria: Wielcy ludzie Kościoła, Kraków 2007.
- de Rynck P., *Jak czytać opowieści biblijne i mitologiczne w sztuce*, Kraków 2009.
- Rzymkowski R., *Baranek Boży*, „Niedziela Płocka”, 2003, nr 16, 16/2003www.niedziela.pl/artukul/14389/nd/Baranek-Bozy [dostęp: 21 IX 2021].
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa 2007.
- Sluga Boży ojciec Anzelm Gądek OCD w służbie życia konsekrowanego*, red. S. Urbański, Warszawa 2010.
- Szkołut P., *Sceny męczeństwa i ocalenia w późnoantycznej sztuce synagogalnej*, w: „VOX PATRUM” 2003, nr 23, t. 44-45, s. 384-390.
- Święty Rafał Kalinowski. Życie. Proces. Cud kanonizacyjny. Modlitwy*, Kraków 2010.
- Ukryta z Chrystusem w Bogu*, red. J.W. Gogol OCD, Kraków 2005.
- Wasilewska J., *Matka Boża Szkaplerzna (Matka Boska z Góry Karmel) w ikonografii*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 2016, nr 106, s. 315-331.
- Woszczerowicz Z., *Praskie Dzieciątko Jezus jako przykład kontrreformacyjnej teatralizacji wiary*, „Adeptus. Pismo Humanistów”, 2020, nr 16, s. 3-6.
- Zieliński J., OCD, *Karol Wojtyła. Karmelitańskie spotkania*, Kraków 2016.
- Zieliński J., OCD, *Matka Zagłębia. Życie Służebnicy Bożej Teresy Kierocińskiej*, Kraków 2014.

SUMMARY

Iconography of altars and wall paintings of the Church of St. Joseph at the Monastery of Discalced Carmelites in Wadowice

This article concerns the iconography of the interior of the church located at the Monastery of Discalced Carmelites in Wadowice. It discusses individual images found on the altars and on the wall paintings in this temple. It presents a wealth of iconographic and biographical content hidden behind the representations of saints, blessed and servants of God related to the history and spirituality of Carmel.

Keywords: iconography, Wadowice, Carmel, Carmelites, monastery, saints, blessed, God's servants, altars, paintings, images